



ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૩૧

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ટેલિસ્ટોર

વિષય ૨૪૪૨: ૪

કચ્છ ખાખરના રવગતાસી કવિ

ભડેભા શ્રી ઉન્નત્ય કૃત

મેઘાડમ્બર.

સંશોધન તથા ટીકા કરી

પ્રસિદ્ધ કર્તા

કવિ જીવરામ અજરામર ગોર;

“સર્સ્વતી શૃંગાર” ના અધિપતિ હતાદિ.

કચ્છ-જુજ.

આવૃત્તિ બીજી; ૧૦૦૦ પ્રતિ.

સંવત્ ૧૯૫૯.

ઈ. સ. ૧૯૦૩.

કિંમત રૂ. ૦-૪-૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

૬૪૫૨:૨ ૬૩૧

આ પુસ્તક પિતૃસ્તાનની સરકારના સને ૧૮૬૭ ના
૨૫ મા આક્ટ મુજબ રજીસ્ટર કરાયું છે.

અમદાવાદ.

“ નીન પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ ” માં શાહ જોડાણ
દલસુખભાઈએ છાપ્યું.

શ્રીમન્ મહારાજધિરાજ મિર્ઝા

મહારાવ શ્રી ૭ સર ખેંગારજી

સવામ બહાદુર, જી.સી. આર્થ. ઈ.

માલિક-મુદક-એ-કરછ.

એઓ નામદારનું ઊંચું જ્ઞાન, ઉત્તમ પ્રકાર-

રની પાઠશાહી રાજનીતિ, ઉત્કૃષ્ટ

દાનૃત્ય અને પોતાની પ્રજા-

માં વિદ્યા કળાના જ્ઞાન-

ની વૃદ્ધિ કરવાની

હોંસ મત્યાદિ શુભ ગુણોથી

આકર્ષાઇને આ લઘુ પુસ્તક અ-

ત્યંતાભારી અને આશ્રિત “પ્રસિદ્ધ

કર્તાએ” ઉપદ્રુત અંતઃકરણથી પ.નાદર પૂર્વક

અર્પણ કર્યું.

એક માનપત્ર.

કચ્છ-મુદ્રા-ગોરક્ષક મંડળી તરફથી.



રાજેશ્રી કવિ જીવરામ અજરામર ગોર.

આપ આ મંડળીને હમેશા તનમનથી સારી
મદદ આપી છે, અને તેની દરેક બેઠક વખતે હજાર
રહી આપની રસિક કાવતઃ તથા સૌર્યાન્વિ-
તમુભાપિતથી સભાસદોનાં મન રંજન કરી.
મંડળીની કિન્નતિ થવામાં સહાયભૂત થયા છો, તેથી
તથા દરેક પ્રમંગે આપની ઉત્તમ કવિત્વશક્તિ
જોખતે આ મંડળી તરફથી આપને સોનાના
ચાંદ સહિત “કવિ” નું પદ આપવામાં આવે છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦ ત્રિવાર, સંવત ૧૯૫૦.

તા. ૧૫-૪-૫૪ સમાની સમિતી

(અગ્રેજી સહી) રતનશંકર ભાઈશંકર.

કચ્છ-મુદ્રા ગોરક્ષક મંડળીના પ્રેસીડેન્ટ.

પ્રસ્તાવના.



આ “ મેઘાડમ્બર ” નામનો ગ્રંથ કવિ શ્રી ઉન્નડજીએ સંવત ૧૮૬૮ માં બનાવ્યો છે. આ ગ્રંથની એક પ્રત સંવત ૧૮૮૦ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૫ ગુરુવારના રોજની ‘લાયબના બડેબ શ્રી સગ-રામજી માટે’ કવિએ પોતે સ્વહસ્તે લખેલી મળી છે, એ અત્યાનંદ પામવા જેવું છે. કવિની ત-સખીર (છત્રી) તથા ખીખ કેટલાક ગ્રંથોની પણ બાળ મળી છે, જેથી “ ખુશખુકુમારી ” ની પ્ર-સ્તાવનામાં કવિનું જે હુંક વૃત્તાંત આપ્યું છે, તે ક-રતાં વિશેષ અને બરોસો રાખવાલાયક હકીકત હવે પછી જાહેરમાં આવશે, એમ આશા છે.

“ ખુશખુકુમારી ” નું પુસ્તક પ્રગટ થયા પછી કેટલાક સાધારણ જ્ઞાનના માણસો તરફથી એમ હ-કીકત જાહેર થઇ કે “ બાળખોધ અક્ષરમાં વાંચતાં બહુ અગવડ પડે છે, કેમકે વ્યાપારી વર્ગમાં તે લિ-પિનો પરિચય નથી, જેથી ગુજરાતી અક્ષરોમાં વાં-

ચવાનું હોય તો ઠીક.” પણ વૃજભાષાના ગ્રંથો ગુજરાતી અક્ષરોમાં છપાવવા, એ કેટલાક વિદ્વાનોના વિચારથી વિરુદ્ધ છે, તે કારણથી ગુજરાતી વાંચનારાઓને સગવડ થાય, એટલા માટે આ મેઘાડ-ખ્ખરની વૃજભાષાની કવિતાની નીચે ગુજરાતી અર્થ ગુજરાતી અક્ષરોમાં આપ્યો છે. જેથી ઉપરની અડચણ દૂર થશે.

આ ગ્રંથનો વિષય વાર્તિક ન હોતાં અગમચેતિ-ઓ માટે અવલોકન કરવાનો-રૂખો છે, છતાં પણ તેને રસિક કરવા માટે કવિએ જે યુક્તિ કરી છે, તે સાર્થક થઈ છે, એમ રસગુ પુરૂષો સમજી શકશે.

સમુદ્રમાં પ્રવાસ કરનારા નાખુદા વગેરે પાણી અને પવનની વિચિત્ર ગતિઓ ઉપરથી “અમુક વખતે અમુક પ્રકારનું તોફાન થશે” એમ ખાતરીથી કહી શકે છે, અને તે નિઃસંદેહ ખરું પડે છે. એ આપણી પ્રાચીન વિદ્યાને પશ્ચિમની અધ્યાત્મિક વિદ્યા પણ અનુભવિ આપે છે. જેથી તેના ખરાપણા વિષે વિશેષ સંદેહ રહેતો નથી. એ વિદ્યાના કારણમાં અત્યાનુભવ સિવાય બીજું કંઈ જાણવું નથી. અસા-

ધારણ યુદ્ધિના માણસો એવી વિચિત્ર ગતિઓ ઉપર
ધ્યાન આપીને તેની નિરીક્ષા કરેછે, તથા તેમાં
આગળના મોટા શોધક અને અનુભવી વિદ્વાનોનો
અનુભવ મેળવીને તે બાબતનો બરાબર નિશ્ચય ક-
રી તે ઉદાર યુદ્ધિના માણસો પોતાની મહા મેહેનત
અને શોધનો લાભ મનુષ્ય બંધુઓને આપે છે !
(જુઓ આ ગ્રંથની સમાપ્તિવિષેનો છેલ્લો છપય;
જે પરોપકાર અને ઉદાર યુદ્ધિનો પૂરાવો છે.)

કવિ ઉન્નડજીએ જુના ગ્રંથો સાથે સ્વાનુભવ
મેળવી આ નાનો પણ ઉત્તમ ગ્રંથ રચ્યોછે, તે
આ દેશમાં લગભગ સર્વમાન્ય છે, મોટાબાપારીઓ, સારા
જ્ઞેશીઓ, નામાંકિત વહાણુવટીઓ તથા એ બાબતના
શોખિન બીજા માણસો પાસે આ ગ્રંથ લખે-
લો ધણીવાર જોવામાં આવેછે, તેઓમાં એ ગ્રંથનો
એક જાદુઈ ઇલ્મની માફક મહિમા છે.

કવિ પોતે જ્યારે હયાત હતા, ત્યારે અહીંના
અગ્નિ લોકો પણ તેમને એક મહાન્ ભવિષ્યવાદી
પુરૂષ તરીકે જાણતા, અને આ બાબત ઘણે દૂરથી
તેમને પૂછવા માટે આવતા. તેમનો સંબંધો આધાર

કવિના આ અમૃતમય વચનોપર હતો. કવિના પ્રસંગમાં આવેલા જો કોઈક વિરલા અને વૃદ્ધ પુરૂષો હયાત છે, તે તેમની આનંદદાયક સત્ય મૂર્તિની અઘાપિ સ્તુતિજ ગાયા કરેછે ! કવિએ આ દેહને ક્ષણભગુર સમગ્ર જોતાનો આ અમૂલ્ય અનુભવ આ લઘુ ગ્રંથરૂપ બંડારમાં ભર્યોછે. તેમાં કૈવી અને કેટલી સૂક્ષ્મ બાબતોનો સમાવેશ કર્યોછે, તે ખુદ્દિમાન વાંચનારને સહજ સમજશે.

આ ગ્રંથ વાંચવાથી વહેમી બની જવાતુ નથી, પણ કેટલીક જરૂરી બાબતોનું અવલોકન કરવાની શક્તિ આવેછે. માટે અનુભવ આ વિના મારા સુધારક બંધુઓ આ ગ્રંથની અવગણના નહિ કરે, એમ આશા રાખુ છું. અને તેટલાજ માટે અહીં મિ. મ. શિલાલ નભુભાઈ દિવેદીના શબ્દોનું પ્રિય વાંચનારને સ્મરણ કરાવું છું:—

“ વસ્તુસંભવનાના શક્ય અને અશક્ય એવા નિશ્ચિત ભેદ કરી બેસવું, એ સર્વગુણનું કામ છે; પોતાની કલ્પનાને મળતી ન આવે તે બધી વાત ‘અશક્ય’ એમ કહેવું, શોધક ખુદિને લાંછનરૂપ છે.”

નામદાર કચ્છાધિપતિ મહારાજા મહારાવ શ્રી
જીએ “ખુશબુકુમારી” નામના ગ્રંથની ૭૫
પ્રત ગ્રંથ છપાયા બાદ વગર માગણીએ માત્ર
પુસ્તક જોઈને ખરીદ કરી તથા આ “મેઘા-
હરખર”ને યોગ્ય આશ્રય આપવા માટે દ્વરમા-
વ્યુજી; તેથી તેઓ ખુદાવિંદના મારાપરના ઉપ-
દેશમાં વધારે થયોછે; માટે આ જગ્યાએ હું તેઓ
નામદારનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનું છું.

ભુજપુર—કચ્છ

તા. ૧-૯-૯૧

જીવરામ અજરામર ગોર.



ખીજ આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.



આ પુસ્તક પ્રગટ થયા બાદ કેટલાક વિદ્વાન મિ-
ત્રો તરફથી એમ સૂચના મળી કે “આ ગ્રંથની
પ્રજ (હિંદી) ભાષાની કવિતાનો અર્થ ગુજરાતી
“કવિતા” માં કયોછે, તેના કરતાં જો “ગદ્ય”માં
કયો હોત તો તે વધારે સરળ-સમજી શકાય તેવો
થાત; કારણ કે મૂળ કવિતા કંઈ એટલી અઘરી ન-

થી, તેમજ આ ગ્રંથ વિદ્યા સંગ્રહીતો હોતાં જે વાતો કવિતામાં ન સમજાય તેને ગદ્યમાં સ્પષ્ટપણે સમજાવવાની જરૂર છે. ” આ સૂચના મને યોગ્ય લાગતાં આ નવી આવૃત્તિમાં ‘ ગુજરાતી કવિતા ’ ૧૦ હાડી નાંખી મૂળ વ્રજ (હિંદો) બાપાની કવિતા ૥ અર્થ ગુજરાતી ગદ્યમાં કર્યાછે, તે સિવાય બાંને વિશેષ જાણવાજોગ ફેરફાર કર્યો નથી. આ નાના પુસ્તકની કિંમત “ આડઆના ” હતી, તે અર્ધોઅર્ધ ઘટાડીને માત્ર “ ચારઆના ” જ રાખી છે, તેમ છતાં ટાંગળા અને છપાસમાં ઘણો સુધારો કર્યોછે.

અમારા પુદાવંદ કચ્છાધિપતિ મહારાજ મહારાવશ્રી સર જેંગારજી સવાઈ બહાદુર જી. સો. આઈ. ઈ. એમણે આ લઘુપોથીની પહેલી આવૃત્તિની તેમજ બાળ મારાં ઘણાં ખરાં પુસ્તકોની સો. સો. કોપીઓ ખરીદી મને ઉદાર આશ્રય આપ્યો છે, તેથી તેઓ નામદારનો તેમજ તેમના સેકંડરી રા. રા. છોટાલાલ સેવકરામનો હું ઉપકાર માનું છું.

અમદાવાદ	}	જીવરામ અજરામર ગાર.
દીપોત્તરી-સવત		
૧૯૫૯ (કચ્છી)		

मेघाडम्बरं.

मंगलाचरण-दोहा.

ऊँकार जो शब्द यह, सब घट बोलत सत्त;
 कामारी कंसारिको, अंश नराय नमित. १
 एक समय कैलास कह, उपवन अति सुखदाय;
 फल, दलसों तरु झुक रहें, लता लगी लपटाय. २
 बिमल बानि बिहंगम बकें, पसरत गंगानरि;
 शीतल मंद सुगंधियुत्, त्रिविध बहत समीर. ३

सर्व भूतप्राणीमात्रना (असत्य) शरीरमां ने
 आ ऊँकार (प्रत्युत) शब्द सत्यरूपे ओलेछे, ते
 कामारि-शंकर-महादेव (हो), किंवा कंसारि-श्रीकृ-
 ष्ण-विष्णु भगवान हो, तथापि (ते) पुरुष अ-
 श-स्वरूपते हुं नमस्कार करूं.

ओक समये (महादेवना निवासस्थान) कैलास
 पर्वतमां (न्यारे) अति सुखदायक अगीयाओमां

वृक्षो (गोलाना) इगना समूह (ना बारवडे) नभी
रखा हतां अते तेमन पर वेक्षो लपटाछ रही हती.
(तेमन) पक्षीओ च्याम्भी वाणी ओलतां हतां, तथा गं-
गा (वन-दवी) गुं (पवित्र) वरुण (शिवना भस्त-
कपरथी यमने आसपासना प्रदेशमां) इक्षानुं हतुं;
अते हंडो, मंद तथा पुगंधीयुक्ता-अवेक्षे वल्लुकारतो
(सुषण्ड) पवन वदानो हतो.

तोटक वृत्त.

कइलास बिलासहि शोभ धरें,
शिव येठत बाग बिछात करें;
शशि भाल बने हँव माल धरी,
शिर झूट झटा मध गंग झरी. १
उर नाग बने कैठ नील मनो,
अंग शोभ भभूत भूनेश मनो;
अति आनंद रूप महेश तिहीं,
उमरू कर डाक उहक सही. २
कहुँ दीनदयाल निहाल करें,
अपनो जन जान सुदृष्ट धरें;

મવ મોરે બનાથ-સનાથ સહી,

અવ ઉજ્જવદાસ સરંન લહી. ૩

તિહિં લિલ્લબધૂ સઘરી જુ મિલી,

મધ શૈલસુતા લહ શોમ મલી;

મનુ સ્વર્ન^૧ લતા ફલફૂલ ધરી;

જગ મંગલ માત સુહાસ મરી. ૪

ગત ચાલ મરાલ લજાબતિ હે,

મુલ્લ રાગ મલાર ઉચારતિ હે;

હન માંત લિલ્લે શિવ પાસ અઈ,

અતિ આનંદ અંગ ઉમંગ દઈ. ૫

(એ પ્રમાણે કુદરતના રમણીય અદારમાં વિવિ-
ધ) વિલાસો વડે દૈલસ પર્વત શોમાને ધારણ કરી
રહ્યા હતો, (એવે સમયે) શિવ-મહાદેવ (ત્યાં એ-
ક વડના વૃક્ષનીચે) બિછાત (એકની ગોઠવણ) ક-
રીને બિરામ્યા હતા; (તેમના) ભાત્ર-કપાળને વિષે
(બીજનો-બાળ) ચંદ્રમા શોભતો હતો તથા કંઠમાં રૂઢ
(મનુષ્યનાં માથાંની) માળા ધરી હતી, અને તેમની

૧ સુવર્ણ-સોનું. હિંદી અને આરણી ભાષામાં એના
રાખ્ખોના પ્રયોગ થાય છે.

જગ્યાની લટોમાંથી ગંગા (જગનાં) ઝરણુ વહેતાં હતી
 વળી વસન્થગતે વિષે નાગ હતો, કઠ જોમનો (વિ-
 પતે ધારણુ કરવાથી) નીલ હતો, અને તે ભૂતોના
 પાતના અંગને વિષે ધારણુ કરેલી વિભૂતી શોભતી
 હતી; એવા અતિ આનંદરૂપ મહેશ્વર ત્યાં હાથમાં
 ડાક અને ડમરૂ લઈને જાગૃતતા હતા.

તે દીનદયાળી-ગરીબનિવાજ-શંકર દુધારેક
 (પોતાના ભક્તજનોને) નિહાલ કરે; અને તેમને પો-
 તાના-નિઝ-જન જાણીને તેમના પર મારી અમૃતમય
 દષ્ટિ નાખે; એવા અનાથોને સનાથ કરવાવાળા બેળા
 ભવનાથ મહાદેવ છે, તેનું હવે (આ કાવ્યકર્તા
 તેમનો દીન) સેવક ઉત્તડી શરણું લેકે છે — પોતાનું
 કામ નિર્વિઘ્ન પાર ઉતરવાને તેમને શરણે જાય છે.

એવે સમયે ત્યાં સિદ્ધ લોકોની એકઠી મળેલી
 બધી સ્ત્રીઓ વચ્ચે શૈલસુતા-પાર્વતી સારી શોભાને
 ઝલણુ કરતાં હતાં; તે જાણે કૃષ્ણદૂતથી ભરેલી સેનાની
 વેલી-ત્રતા ન હોય ! એવી મગગચરૂપ જગત જ-
 નની-ભવાની સારા મદદાશવડે શોભતી હતી, તે-
 નાત્રતમા હરણી ગતિને લગ્નવતી, અને મુખથી

મધુર સ્વર વડે “ મહાર ” રાગને વિચારતી
અંગમાં અતિ આનંદ ને ઉમંગભરે (પોતાના
તેમજ જગતના પતિ) શિવ-મહાદેવની પાસે આવી.

દાંદા.

શંકર હસ આદર દિયો, સન્મુખ આસન દીન.

સવ સચિયનતેં બેઠહું, પારવતી પરબીન. ૧

શૈલસુતા કર જોર કહ, “સુનો પિયુ પ્રાણેશ !

મમ જીવન મમ નાથ હો, મમ પ્રીતિન મહેશ ! ૨

ઉત્પતિ સ્થિતિ લય કરનમાં, તુમ સમર્થ હો દેવ !

સત, રજ, તમ, ગુન ત્રીજેમં, અહે તુમારો ભેવ. ૩

બરપા કિન બિધ હોત હે? કિન બિધ તર્મ ધરત ?

સૂક સંવન કયોં જાતે? મોઠિ કહો ભગવંત ! ૪

મહાદેવ (તેમને) મહાસચચી આદર આપીને (પો-
તાની) સામે બેસવાને આમન આપ્યું, ત્યાં પ્રવીણ પા-
રવતીજી પોતાની સર્વ સખી (સિદ્ધાંગી)ઓ સહિત બેઠાં;
અને—તે શૈલસુતા પાર્વતીએ સાથ બંધીને (પો-
તાના પતિ પ્રત્યે) કહ્યું કે:—

“ હે પ્રાણુપતિ ! પ્રિયતમ ! મારા છાન તથા
નાથ ! તમા મારા પ્રિયતમ મહાદેવ દેવ ! અ જગ-

તત્તી ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા સંહાર કરવાને આપ સમર્થ છો, તથા સત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણે ગુણમાં તમારોજ પ્રકાશ છે. (મટે મને કહો કે-)

વરસાદ શી રીતે થાયછે ? (તેનો) ગભ શી રીતે ધારણ થાયછે ? અને સંવત્સર સૂકો (દુષ્કાળ) કેમ જાયછે ? તે હે ! બગવન ! મને કહો. ” (ત્યારે મહાદેવજી પાર્વતી પ્રત્યે કહે છે કે-)

ચોપાડ.

સુનો ભવાની ! સઘ વિધિ સારી,

જિનંતેં ચરણા હોવત પ્યારી !

ધંદ-વધૂ સતવીશ હેં મામા,

અશ્વિનિ* આદિ નહ્યકે નામા. ૧

* નક્ષત્રો સત્યાતીશ છે, તે ચંદ્રની સ્ત્રીઓ ગણાય છે, તેમનાં નામ, તારાઓની સંખ્યા અને આકાર નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) અશ્વિનીના ત્રણ તારા છે, અને તેનો આકાર ઘોડાના મોઝા જેવો છે, (૨) ભરણીના ત્રણ ત્રિકોણાકાર, (૩) કૃતિકાના છ અશ્વાના ફળને આકારે, (જેને ‘મમ્મ’ કહે છે), (૪) રોહિણીના પાંચ ગોડાને આકારે

તિનમેં ગરમ ધરેહેં જંતી,
 સમય પાય વરણા હવે તેલી;
 દેવી! સુનો તાસકે લલ્લન,
 જાકો જાને કૌઝ બિચિલ્લન.

૧

(જેને 'ચાડલી' કહેછે,) (૫) મૃગશિરના ત્રણ હરણના
 મોઝાને આકારે (૬) આરદ્રાનો એક હીરા જેવો, (૭)
 પુનર્વસુના ચાર ધરને આકારે (૮) પુષ્યના ત્રણ બા-
 છુને આકારે, (૯) અશ્વેષાના પાંચ ચકાકારે, (૧૦)
 મન્ધાના પાંચ ધરના છાપસને આકારે, (એને 'ગોમુ-
 ત્રિકાનો આકાર' પણ કહેછે,) (૧૧) પૂર્વાશ્લેશુનીન
 બે માંચડાને આકારે, અને (૧૨) તેની સાથે ઉત્તરાશ્લે-
 શુનીના બે તારા મળત્રાથી તે ચાર મળીને પલંગના
 જેવો આકાર થાયછે, (૧૩) હસ્તાના પાંચ પાંજને
 આકારે, (૧૪) ચિત્રાનો એક મોતીને આકારે, (૧૫)
 સ્વતિનો એક પ્રવાળા જેવો (જરા સાલ), (૧૬) વિષા-
 ખાના ચાર તોરણને આકારે, (૧૭) અનુરાધાના ચાર
 તાલ જમતાં ઘાળી ખાસે બીજીદાન મૂકે છે તેવો આકારે
 (પણ હાર જરા વાંકી હોય છે), (૧૮) જ્યેષ્ઠાના ત્રણ કું-
 ડળના ત્રણ મોતીની હાર હોય તેવા, (૧૯) મૂળના અ-
 ગિયાર સિંહના પૂછડાને આકારે, (૨૦) પૂર્વાષાઢના બે

“ હે ! ખ્યારી ભચ્ચની ! જેના વડે વરસાદ થાય છે, એવી સર્વ સારી વિધિયો-પ્રકાર હું તમને કહું છું તે તમે (ચિત દઇને) સાંભળો:-અશ્વત્થિ આદિ જે સત્યાપીશ નક્ષત્રનાં નામ છે, તે ચંદ્રની સ્ત્રીઓ છે.

તે (સત્યાપીશ)માંની જેટલી (સ્ત્રીઓ ચંદ્રના ગમન-ગતિ વડે) ગર્ભને ધારણ કરેછે, તેટલી (પુરા) સમયને પ્રાપ્ત થઇ-મેળવીને વરસાદ રૂપ ફળને આપેછે. હે ! દેવી ! હવે સાંભળો, હું તેનાં લક્ષણ તમને કહું છું, કે જેને દ્રોષક વિચિક્ષણ-વિદ્વતોજ (માત્ર) જાણે છે:-

હાર્થીના દાંત જેવા, (૨૧) ઉત્તરાષાઢાના બે માંચડાને આકારે (૨૨) શ્રવણના ત્રણ સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળની પેઠે ઉપરાઉપરી છે, (૨૩) ધનિષ્ઠાના ચાર મૃદગને આકારે, (૨૪) શતભિષાના સો તારા ગોળ ચાળણીને આકારે, (૨૫) પર્વાભાદ્રપદાના બે મોટા માંચડાને આકારે અને (૨૬) ઉત્તરા ભાદ્રપદાના બે સરખા જેટલાને આકારે છે, પણ ખંને ભાદ્રપદાના ચાર તારા મળવાથી ચોક જેવા આકાર થાય છે અને (૨૭) રેવતીના બત્રીશ તારા મોટા મૃદગને આકારે છે. .

કાતી, અચ્છન, પોષ, કહીજે,
 મ્હા, ફાગન, અધ ચૈત્ર મનીજે;
 સાંઢપંચ માસ દિન રાતી,
 લિખતે જાવે પંડિત પાતી. ૩
 ફનમેં ગમે ધર્યો જશ પેલો,
 તિનથે નિર્મલ મૂર દિન લેલો;
 ત્રયોદશો લી નિર્મલ હોઈ,
 તલ નિશ્ચય ગ્રમ ધરિયો સોઈ. ૪

(૧) કાર્તિક, (૨) માગસર, (૩) પોષ, (૪)
 મહા, (૫) ફાગણ અને (૬) અર્ધો ચૈત્ર; એ સા-
 ડાપાંચ માસમાં દિવસ તેમજ રાત્રિયે પંડિત-વિદ્વાન
 લોકોએ ફાગણપર લખતા જવું.

એ (સાડાપાંચ માસ)ની અદર જ્યારે ગર્ભ
 ધારણ થયેલો જુઓ, અને તેનાથી પાંચમે તેમજ
 તેરમે દિવસ પણ જે નિર્મળ (વાદળો વિનાનો સ્વ-
 ચ્છ) તે ત્યારે નિશ્ચય પૂર્વક ગર્ભ ધારણ થયો,
 એમ માનવું.

કાતી માસહિ જો ગ્રમ પા લે,
 તો અપાઢ વરણ વરણલે;

માગસર સુદ એકમ દિન જાનો,
 સ્ત્રીની ચઢલી હીમ ચલાનો. ૫
 ત્રીન દિના નિરમલ કહાવે,
 ત્રયોદશો બી નિર્મલ આવે;
 તવ નિહચેં પ્રભ ધરિયો જાનો,
 પત્ની બિંધ પંહિત ! પહિચાનો. ૬

કાર્તિક માસની અંદર જે ગર્ભ ધારણ થાય તેના
 પરિણામ રૂપે અનુક્રમે અષાઢ માસમાં વરસાદ વરસે.
 (એ સામાન્ય નિયમ છે.)

જો માગસર શુદ્ધિ ૧ ને દિવસે આકાશમાં ઝીણાં
 વાગદ હોય અથવા પેરોઢિયે સારો દાર (ઝાકળ)
 આવ્યો હોય અને તે પછીના ત્રણ દિવસ (માં આ-
 કાશ) સ્વચ્છ હોય તથા તે પછીનો તેરમો દિવસ પણ
 તેવોજ સ્વચ્છ આવે તો નિશ્ચય ગર્ભ ધરાયો, એમ
 પાંડિતો તમે સમજો.

ગરભ ધરનકો લલ્લન પુહા,
 સાત પ્રકારહુતે કહું તેહા;
 યુગદશતેં બિગરત હોઈ,
 બહુર કહોં સૌંકી બિંધિ સોઈ; ૭

હવે જે ગર્ભ ધારણુ સ્થાનાં સાત પ્રકારનાં લક્ષણુ છે તે કું કહ્યું; તેમજ તે પછી અગિયાર પ્રકારે કરી ધરાયલા ગર્ભનો આવ (વિનાશ) આપ છે, તેની રીતિને પણ વર્ણવું છું:-

દોહા.

બાદર^૧ ગાજત^૨ બીજરી,^૩ ચંદ્ર^૪ સૂરકી^૫ કુંડ;
 બાદલ ફાટી હેમ^૬ પર, હંદ્ર ખનુષ^૭ પ્રચંદ. ૧
 સસ પ્રકાર સુનાય તુમ, હજયે ગર્ભ ધરંત;
 ત્રિન દિના નિર્મલ રહે, ત્રયોદશો આવંત. ૨

(૧) વાદળ, (૨) ગર્જના, (૩) વીજળી, (૪) ચંદ્રને તથા (૫) સૂર્યને કુંડ (પરિવેષ) કુંડાળું, * (૬) વાદળાં ફાટીને ધણી ઝાકળતું વરસવું અને ૭) ઇંદ્ર (મેઘ) ધનુષ, એ સાત પ્રકાર તમને સંભળાવ્યા, તેથી ગર્ભ ધારણુ થાયછે; તે ગર્ભ ધારણુ થયા પછીના ત્રણ દિવસ તેમજ તેરમો દિવસ પણ નિર્મળ આવવો જોઈએ.

ચિન બાદલ^૧ દામનિ દત્તક, દિશ^૨ અવદિશયે જાય;
 ધરા^૩ ધૂજ, કરહા^૪ પરે, રાતડ^૫ વરસે આય. ૩

* એને સંસ્કૃતમાં પરિવેશ-પ કહેછે.

ઝહે પપાળ^૧ ધુહર^૭ અતિ, તારા^૮ બહુત પાંત;
 ચંદ^૯ સૂર્યકો^{૧૦} પ્રહન હવે, ઓસ^{૧૧} બહુત આવંત. ૪
 એકાદશ પ્રકાર યહ, ધર્યો ગરમ ગલજાય;
 ફનમેંથેં એકો નહિ, બરપા બરપે આય.

(૧) વાદળાં વિનાની વીજળી દેખાય, (૨) તે
 (વીજળી) અવળી-વિરુદ્ધ દિશામાં જાય; (૩) ધર-
 તી ધ્રુવે, (૪) કરાનો વરસાદ થાય, (૫) રતાશ-
 વાળું આકાશ છતાં વરસાદ વરસે (૬) પથ્થર (કા-
 કરી) અને (૭) ધૂળ અતિ ઉડે, (૮) ઘણા તારા
 ખરે, (૯) ચંદ્રગૃહણ, તથા (૧૦) સૂર્યગૃહણ થાય
 અને (૧૧) ઘણી ઓસ આવે.

એ અગિયાર પ્રકારથી ધારણ થયેલો ગર્ભ ગળી
 (શ્રવણી) જાયછે; અને તે માંહેલો એકે ગર્ભ વરસાદ
 વરસાવે નહિ.

નારાચ વૃત્ત.

બિં સુ જેષ્ઠ એકમં સુ સાંક્ષમાંક્ષ દેશિયં,
 કહું સુ વાદલં કિ બીજ ચંમકાર પેશિયં;
 દિનં સુ ત્રીસરે કિ પૌર ત્રીસરે કહાવર્ણો,
 જિતો સુ બીજ ગર્ભદે, તિનો સુ મેહ આવર્હો

જેઠ વદિ ૧ ને દિવસે સાંજ (સંધ્યા) ને વખતે
જો ક્યાંય વાદળાં કે વીજળીનો ચમકારો દેખાય તો
તે પછી ત્રીજે દિવસે અથવા ત્રીજે - પહેરે જોટલું
ગર્ભનું બીજ (આગળ રહેલ) હોય તેટલો વરસાદ
(નક્કી) આવે.

દોહા.

ઉત્તર દિશતેં આવહેં, યાકો યહી બિચાર;

બાદલ ગ્રમ જા દિશિ ચહેં, તા દિશ બરસેં બાર. ૧

તેનો એ વિચાર છે કે તે વરસાદ ઉત્તર દિશા-
એથી આવશે, અને (મૂળ) ગર્ભનાં વાદળાં જે દિ-
શામાં ચડ્યાં હોય, તે દિશામાં તે વારિ-પાણી વરસશે.

ચોપાઇ.

ચંદ્રકુંડ અરુ ગાજ કહાવે;

દ્વંદ્વધનુપકો મેહ જુ આવે;

વાગ્ય કોનતેં આવત હોઈ,

હન પ્રકાર ગ્રમ જાનો સોઈ. ૧

ચંદ્રનો પરિવેપ (કુંડળ), ગર્ભના અને મેઘ (દ્વંદ્વ)
ધનુષના (ગર્ભનો) જે વરસાદ આવે, તે વાયવ્ય પૂણા

તારથી આવે. એપ્રકારના એ (ત્રણ ગર્ભ) બાણો.

ચંદ્રકુંડ અરુ વાદલ કહિયે,

હંધનુષ પ્રમ મેહજી લહિયે;

ફકશત દિન પંચાનું પાવે,

નિશ્ચય મેઘ મંડલથે આવે. ૨

ષઠ માસહિ દિન પંદર કહાવે,

આભામંડલ ધન વરસાવે;

માઘાઠાકો મેઘ કહીજે,

દ્વે સત ગ્યાસી દિનતે લહિજે. ૩

ત્રય માસહિ દિન ચારા જાનો

ચરસા ચરસે નિહચે માનો;

ગાઝ ઘીજે સૂરજકુંડ કહિયે,

છઠે માસ વે વરણા લહિયે. ૪

(વળી) એ ચંદ્રકુંડ, વાદળની ગર્જના અને ઇંદ્ર ધનુષના (ગર્ભનો) વરસાદ (ગર્ભની તારીખથી) ૧૮૫ દિવસ પૂરા થયે જરૂર મેઘ મંડળમાંથી આવે એમ બાણવું.

એ પ્રમાણે—ઉપર લખેલા ત્રણ ગર્ભ છ માસને પંદર દિવસે આભામંડળમાંથી નક્કી વરસાદને વર-

સાવે; તથા માવઠાના (ગર્ભનો) વરસાદ ૨૮૨ દિવસે આપણે મેળવીએ.

બસેં ખ્યાસી દિવસ એટલે નવ મહિના ને બાર દિવસ થાય, ત્યારે (માવઠાનો ગર્ભ પરિપક્વ થાય છે તે નક્કી વરસાદ વરસાવે એમ માનવું. વળી વીજળી સાથે ગર્ભના અને સૂરજકુંડ (પરિવેશ)ના ગર્ભનો બરાબર છઠ્ઠે મહિને (૧૮૦ દિવસે) આપણે વરસાદ મેળવિએ.

જા દિનયેં પ્રમ બંધ્યો હોઈ,
સસ પ્રકારહિતેં કર સોઈ;
તા દિનવેં ગિનતી ગિનયાવેં,
નિત દેસે નિત લિખતે જાવેં.

૫

ઉપરનાં સાત પ્રકાર (ગુઓ પૃષ્ઠ ૨૧ મે છંદ ૧ લે.) માંથી કોઈ એક કે તેથી વધારે પ્રકારનો ગર્ભ ને દિવસે બંધાયો હોય) તે દિવસથી એકસ ગણતરી કરવી અને રોજ (આકાશમાં) જોવું અને રોજ જે જે ચિન્હ કિંવા ફેરશર થાય, તે તારીખવાર બરાબર નોંધતા જવું.

દોહા.

કાર્તિક-પૂનન કૃત્તિકા, ઇંદુવેં ઉતરાન;
 મેઘ અપાટ હિ માસમેં, ચિનલ સુનો વિદ્વાન ! ૧
 ડહી જો કુછ આવહે, ઘરપા જેઠ ઘનેહ;
 નીચીકોં જો નિરલિયેં, માદો શ્રવન મેહ. ૨
 અત ડહી નીચી રહી, પોપહી પડવા^૧ જોય;
 વૃશ્ચિક ડહે પ્રભાતમેં, વર્ષ ન નિષ્ફલ હોય. ૩
 ચૈતર સુદહી પંચમી, રોહનિ શશી ઇક રાશ;
 અલ્પ વેચક ધન કરો, કવિજન કહત પ્રકાશ. ૪
 આગે ચંદ જુ આવહેં, અન માંધો હવે જાત;
 જદપિ મેઘ-વૃષ્ટિ મેઈ, તદપિ સુનો ઇક વાત. ૫

કારતકની પૂનમે (આશ્વિનમાં જોતાં) જો કૃત્તિકા
 નક્ષત્ર ચંદ્રમાર્થી કિતરે દેખાય તો અશ્વિન માસમાંજ
 વરસાદ વરસશે, એમ હે ! વિમળ સુધિવાળા વિદ્વા-
 ન ! તમે સાંભળા. અને—

જો કૃત્તિકા નક્ષત્ર ચંદ્રમાર્થી કંઈક કિયું આવે તો

(૧) પૂનમિયા મહિના પ્રમાણે વદ ૧ પડવો. પોપના
 પડવા સુધી બહુ ઉચી કે નીચી રહે અને વૃશ્ચિક રાસી-
 નો ઉદય પ્રભાતમાં થતો હોય તો વર્ષ નિષ્ફળ ન થાય.

જેઠ માસમાં વરસાદ થાય, તથા કંઈક નીચું દેખાય તો આવળુ-ભાદરવામાં વરસાદ થાય.

વળી જો તે ચંદ્રથી અતિશય ઉચી કિંવા નીચી રહી જતાં પોષ વદિ ૧ સૂધી વૃશ્ચિક નક્ષત્રનો ઉદય પ્રભાતમાં થાય તો “વર્ષ નિષ્ફળ નહિ જાય” એમ સમજવું.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૫ ને દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર અને ચંદ્ર એક રાશિમાં હોય તો, કવિ લોકો ખુલ્લું કહે છે કે “અનાજ વેચીને પૈસા કરો;” એટલે કે વરસ સફળ થશે અને અનાજ ઘણું પાકશે.

એ (ચૈત્રશુદ્ધિ ૫ ને) દિવસે જો ચંદ્ર રોહિણી નક્ષત્રથી કંઈ આગળ આવ્યો-વધ્યો હોય, તો જોડે વરસાદ થયો હશે તોપણ અનાજ મોંઘું થઈ જશે. એ એક વાત તમો સાંભળો-ધ્યાનમાં રાખો.

અહો ! સુંદરી ! અથ સુનો, મેઘમાલ ફલ જોય;

જબ યાકો ગર્ભહિ ધરે, તથ વરણાક્રત્ત હોય. ૬

મહાદેવ પાર્વતીને કહે છે કે-હે ! સુંદરી ! હવે જો “મેઘમાળા”નું ફળજો, અર્થાત્ જ્યારે જ્યારે જો તો ગર્ભ ધરાય તેને લીધે જ્યારે જ્યારે વર્ષાક્રત્ત

શરૂ થાય, તે ઠંડું તેને સાંભળો:-

ચોપાઈ.

કાર્તિક સુદ એકમતે કહિયે,
સોઈ અમાવાસ્યા લગ લહિયે;
દિન સોલહકી ગિનતિ કીજે,
ચાર ચાર તિથિ બેચાહિ દીને. ૧

કારતક શુદ્ધિ ૧ (ગુજરાતનું ' નવુંવર્ષ ' -દીવાળી-
ને ખીજ દિવસ) થી તે શુદ્ધિ ૧૫ સુધી ૫૬૨ દ-
હાડા અને સોગમો અમાવાસ્યાનો દંહાડો લઈએ; એ-
વી રીતે સોળ દિવસની ગણતરી કરીને તેમાંથી આ-
ર ચાર દહાડા વહેંચીને તેના ચાર ભાગ પાડવા.

એકમ દ્વિતિયા તૃતિયા દેહો,
ચોથિ સુધારે તો ફલ પેહો;
અંબર ગરજેં દામિનિ દરસેં,
જેઠ માસ વરણા બહુ વરસે. ૨

તેમાં એકમ, ખીજ, ત્રીજ અને ચોથ, એ ચાર
દહાડા સુધરે, એટલે આકાશમાં ગર્જના થાય, વીજળી
દેખાય, (વાદળાં હોય, ઝાકળ પડે), ઇત્યાદિ ગર્ભ
ધારણનાં ચિન્હો હોય તો જેઠમાસમાં ધણો વરસાદ

થશે, એમ જાણવું. તેમજ—

પાંચમ છઠ સાતમ તિથિ કેસી,

આઠમ સુધરે તો વિધિ ઘસી;

મેઘ અષાઢ મયૂર ઘન રાજે,

મેઘાઢમ્બર અમ્બર ગાજે.

૩

પાંચમ, છઠ, સાતમ ને આઠમ, એ ચાર દહા-
ડા ઉપર પ્રભાણે ગર્ભ ધારણના કોઇ પણ ચિન્હથી
સુધરે તો અશાઢ માસમાં આકશને વિષે મયૂરોને
હર્ષાવનારી ગરજના ગરજે અને વરસાદ થાય, એમ
માનવું.

નવમિ દશમિ એકાદશિ કહિયે,

દ્વાદશિ સુધરે તો વિધિ લહિયે;

આવન માસ વપૈયા વહકે,

ચતુ દિશિ વરતે વાદુર વહકે.

૪

નોમ, દશમ, અગિયારમ ને બારમ, એ ચાર
દિવસ ઉપર પ્રભાણેનાં ચિન્હોથી સુધરે તો આવણ
માસમાં ચારે દિશાઓમાં વરસાદ વરસવાથી અપૈયા
ઉન્મત્ત થશે, અને દેડકાંઓ બોલશે, એમ જાણવું
વળી—

त्रयोदशि चतुर्दशको जानो,
पूनम अमावास शुभ मानो;
भाद्रपदे वरपा बहु पावे,
दंपति रित अति प्रीत बढावे. ५

तेरश, त्रैदश, पूनम अने (छेदने) अमास, अने
चार तिथिअने वने उपजां यिनंदावडे सुधरे तो ला-
दर्या महिनामां दर्पति-स्त्रीपुष्पेना मनमां अति-
शय प्राति पदे अनेवा पुष्पेण वरसाद वरसांने सारी
वर्षाकृतु थाय.

दोहा.

एक दिवसके सात दिन, यामे संशय नाहि;

अब प्रभलच्छनकों कहों, शैलसुता ! सुन ताहि. १

अने रीते धरायल गर्बना परिणु म३५ अने द्वि-
वसना वर्षाकृतुमां सात दिवस समजवा, अनेमां डां-
ध सशय नथी दवे ऐ ! शैलसुता ! गर्बनां लक्षणे
हुं, तेने तमे सांभलो:-

तोटक वृत्त.

कहुं कार्तिक मासहिमें वदला,
रंग पंच स्वरूप रचे जद ला;

હક શ્વેત પીતં અરુ શામ ઘટા,

હક ત્રયક કાસ વરંન અટા.

૧

હન માંનજ અંબર શોભ ધરે,

કહુ કોરભ^૧ રૂપ અનેક કરે;

જવ કાર્તિકમેં વહ રૂપ લહો,

વરપા વરસે ચત્ર માસ કહો.

૨

કપારેક કારતક મહિનામાં વાદળાં પચરંગી રા-
રૂપ ધારણુ કરેછે, તેમાં ક્રાંધ ધોળાં, પીળાં, શ્યામ,
ધલ્યાદિ અથવા આકાશમાં વિવિધ રંગનું મેઘ ધનુ-
ધનુ તથા—

મહેસો જેવા આકાર દેખાવછે; એ રીતે જ્યા-
રે આકાશ શોભાને ધારણુ કરેછે તથા ક્યાંક ધુર-
વા-વરસાદની શેરો જેવું દેખાઈને તે વિવિધ અનેક
રૂપને ધારણુ કરેછે; જે કારતકમાં એવાં વિચિત્ર
રૂપ વાદળા વગેરે દેખાય; તે ચારે મહિના (ચોમા-
મા)નાં વરસાદ (પુષ્કળ) થશે એમ માનવું.

૧ વસંતની ઉપા એમને કુરંભ કે કારંભ (ધુરવા) કહેછે, ખડુવા જે દિશામાં એ કારંભ દેખાય છે, ત્યાં વર્ષાદ વરસતો હોયછે.

દિન કાર્તિકકે અબ ચાર કહે,
 વરષા ઋતુ એકહિ માસ લહે;
 સુદ એકમથે ગિનતી ગિનહો,
 અમવાસ લગે અહકાશ લહો. ૩

હવે કારતક માસના એવા ચાર દિવસ બતાવું-
 ધું કે જેના ચિન્હો જેવાથી તે એકજ મહિનામાં
 આવતી વર્ષાઋતુનું ભવિષ્ય જણાય; તેમાટે શુદ્ધિ
 ૧ થી ગણતરી ગણવી અને અમાવાસ્યા સુધી આ-
 કાશમાં અવલોકન કરવું.

દોહા.

કાર્તિક સુદકી પંચમી, અષ્ટ દ્વિતીય જોય;
 વહ નિર્મલ જો હોત હે, તો વરષા વહુ હોય. ૧
 ગાજ બીજ વૃષ્ટિ મહં, નિહચેં પરે દુકારિ;
 એસી બિધ વહ લીજિયેં, સુન અચલેશકુમારિ! ૨
 સુદ એકમ દ્વિતિયાનકો, રવિવાર યદિ આત;
 વરષા બુંદ ન પરતહે, સુન મૃગનયની! ચાત. ૩

કારતક શુદ્ધિ (૫) પાંચમ, (૮) આઠમ અને
 અને (૧૧) અગિયારમ, એ ત્રણ તિથિઓ જે નિ-
 ર્મળ (આકાશ સ્વચ્છ-વાદળ વિનાનું) હોય તો વ-

રસાદ બહુ થશે, એમ સમજવું; પરંતુ એ દિવસોમાં ઉપર પ્રમાણે ન હોતાં ગર્જના, વિજળી કિંવા વરસાદ થાય તો નિશ્ચય દુકાળ પડશે; એમ હે ! અચળેશ-કુમારી-પાર્વતી ! તમારે માનવું. તેમજ ચોથી તિથિ (કારતક) શુદ્ધ એકમ અથવા બીજનો બે રૂ વિવાર આવે તો વરસાદની એક છુંદ પણ નહિ પડે, એમ હે ! મૃગનયતી ! તમે એ વાતને (અસાધ્ય) સાંભળો.

સનૈયા.

સતિ ! કાર્તિકકી સુદ સાતમયે,
 દિન આઠહિ પૂનમલો વરસે;
 ધુમકેતુ^૧ કહાં પુછતારે અરૂ,
 કબ સૂરજકુંડ કચ્છા ઘરસે;
 કહુ ગાજહિ બાજ અકાશહિમે,
 સર નીર પછી સબહે તરસે;
 અરુ ભાજત છત્ર ન અન્ન મિલે,
 તુન જીવ સચે દુસ્તહે અરસે.

૧

૧ ઊંચી શિખા (ધ્વજ) વાળા તારા અને બીજનીચી શિખા (પૃથ્વી) વાળા તારા.

હે ! સતિ ! કારતકની શુદ્ધિ ૭ થો પૂનમસુધી-
ના આઠ દિવસની અદર જો ધુમ્રકેતુ (ઉચ્ચ શિખા-
વાળા કિવા) નીચે પૂછડાવાળા તારા, સૂરજ કુંડ-
કુંડળું-પરિવેશ, કરાનો વરસાદ તથા ક્યાંય ગ-
જેના, કે વીજળી આકાશમાં દેખાય, તો એમ સમજવું
કે ' પાણી વિના તળાવ (જળાશયો) સૂકાં રહેશે
અને (પશુ) પક્ષી આદિક તરસ્યાં રહેશે-તરસથી
મરી જશે; છત્રભંગ થશે, (મનુષ્યોને) અન્નખાવાને
નહિ મળે, તૃણ-ધાસ વિના એ વરસમાં પ્રાણીઓ
આતિદુઃખ પામશે.

ચોપાઈ.

કાર્તિક બિદ એકમથે પાવે,
સાત દિવસ નભ નિર્મલ ભાવે;
સુનો ભેદ એ પ્રાનહુ પ્યારિ !
તથા વરપા ભ્રત હોવત ભારી. ૧
કાર્તિક બિદ નામહુ કહાયા,
દિન બારહ દલ બાદલ છાયા;
ત્રીન ત્રિના આષાઢ હુ જાવે,
ઘટા દમંડ કરે ઘન આવે. ૨

કારતક વદિ ૧ થી માંડીને સાત દિવસ સુધી ને આકાશનિર્મળ (વાદળાં વિનાનું) રહે, તો હે પ્રાણપ્યારી ! તમે સાંભળો કે તેનું પરિણામ એ થાય કે-વર્ષાઋતુ ઘણીજ ઉત્તમ થાય. તેમજ ન્યાંથી 'કારતક વદિ' નામ પડ્યું ત્યાંથી માંડીને પાર દિવસ (વદિ ૧ થી ૧૨) સુધી ને આકાશમાં વાદળાંનો સમૂહ જાયો રહે તો અશાડના ત્રણ દિવસ નવા પછી ઘટાધુમંડ (ઘણાદમામથી) કરીને (અવશ્ય) વરસાદ આવે. પરંતુ તે વરસામાં-

દોહા.

નરપશુકોં કુંછ રોગ હ્રે, સુખ દુખ સહ શરીર;

સુનો માગસર માસમેં, કહોં બિચાર સર્માર. ૧

માણસ કિંવા પશુના સમુદાયમાં કંઈ રોગ (મરકી) પેદા થાય, તેથી શરીરે પ્રાણીઓ સુખદુઃખ ભોગવે. હવે હું માગસર માસમાં “વારુવિચાર” કહું છું, તે (તમે) સાંભળો:-

ચોપાઈ.

માગસર સુદ સાતમથેં પેલો,

છઠ લગ પુસો મેદ સુ લેલો;

પશ્ચિમ દિશાનો પવનહિ સરસે,
ભાદો બિદર્શી આઠમ વરસે. ૧

ગિદ સાતમથે દશ દિન કા'વે,
પૂરવ વાયુ દુકાલ દિસાવે;
અમાવાસ લગ દશ દિન તાર્કે,
હીમ પરે તો ભેદ કહાર્કે. ૨

જેઠહિ બિદ ચત્રદશી કહાર્કે,
મેવ ઘટાકર ખહુ દિશિ આવે;
હીમ જિતે દિન માંહિ રહાવે,
તેતે દિન વરણા વરણાવે. ૩

માગસર શુદ્ધિ ૭ થી જુઓ અને (વદિ) ૬
સુધી તેના ભેદ-પ્રકારની ગણતરી કરો. જો પશ્ચિમ
દિશાનો પવન વધારે વાય, તો (આવતી વર્ષાઋતુ-
ની) ભાદરવ વદિ ૮ નો વરસાદ થાય. વદિ ૭ થી
માંડોને દશદિવસ સુધી જો પૂર્વ વાયુ (ઉગમજો)
વાય તો તે દુકાળને દેખાડે; પરંતુ તે દશ દિવસમાં
અમાવાસ્યા સુધી જો ઠાર-ધુમસ પડે તો તેમાં કંઈ
ભેદ-વશાવત-કહેવો. એટલે (જો તેમ થાય તો ,
જેવદિ ૧૪ ને દહાડે ચારે દિશાએથી મેઘ ધરા-

ધુમંડ કરીને આવે-વરસે અને માગસરની અમાવાસ્યા દરમ્યાન જેટલા દિવસ ઠાર-ધુમસ રહી હોય, તેટલા દિવસ સુધી વરસાદ વરસે.

દોહા.

કમલનેની ! શુશોબદની ! સુન, પોષ માસ ફલ જાન;
સુદ એકમ દિન સાતલોં, તાંકા કહું ફલ માન. ૧
ગાજ બીજ બરષા કરે, વાદલ જો નમ હોય;
ભાદો દિન સત્તબીશ લગ, બૂંદ ન પરહે કોય. ૨
સુદ સાતમથે પંદર દિન, હેમહિ પછમ સમીર;
જેઠહિ સુદંકે આઠ દિન, બરષા બરસે નીર. ૩

હે ! ચંદ્રમુખી અને કમળનયની ! હવે હું પોષ માસનું ફળ કહું, તે તું સાંભળ : (તેમાં પ્રથમ) શુદ્ધિ ૧ થી માંડીને સાત દિવસ સુધીનું ફળ કહું; એ સાત દિવસમાં જે ગર્જના, વીજળી કે વરસાદ થાય તો (આવતી વર્ષાઋતુના) ભાદરવાના (પહેલા) સત્યાવીશ દિવસ સુધી વરસાદની એક ખુંદ પણ નહિ પડે; પણ જે પોષ શુદ્ધિ ૭ થી પંદર દિવસ સુધી ઠાર-ધુમસ પડે અને પશ્ચિમનો પવન વાય તો જેઠના શુદ્ધિ પક્ષથી આઠ દિવસ સુધી

વરસાદનું (પુષ્કળ) પાણી પડે.

સવૈયા.

પોપટ્ટુકી બિદાં એકહોં સાતમ,
 બારસકી બિધાં એસીં કરાવે;
 જો બદરા કહુ દામિનિ દેખત,
 ભાપડકે દિન ત્રીન ગમાવે,
 પીછેં ઘનીં બરપાં બરસે ધર,
 અંબર દંચર છાહ રહાવે;
 ઉજાડદાસકો સ્વામિ કહે શિવ
 પારવતી સમ ભેદ બતાવે.

૧

એક પોપ વદિ ૫ અને પીણ વદિ ૭ એ એ દિવ-
 સોમાં જો કોઈ જગાએ વાદળાં કે વીજળી દેખાય,
 તો અગાઉ મહિનાના ત્રણ દિવસ વીત્યા પછી આ-
 કાશ વરસાદના આડંબરવડે છવાઈ રહે તે ધણો
 વરસાદ વરસે; એમ ઉજાડદાસના સ્વામી-મહાદેવજી પા-
 વતી પ્રત્યે વરસાદનો ભેદ જતાવેછે.

કાર્તિકકી સુદ બારસ કો;
 કંદુ માગસરકી સુદ દશમિ દેસો;

હે સુદ પોષકી પંચમી પૂરન,
મ્હા સુદ સાતમણે હિ લેલો;
માસહિ ચારમેં ૫ દિન ચાર હિ,
ગાજહિ વીજહે બુંદ વિશેલો,
ગર્ભ ધર્યો તબ માસહિ ચારમેં,
ઝલ્લહદાસ પ્રવીન ! પરેલો.

કારતક શુદ્ધિ ૧૨, માગસર શુદ્ધિ ૧૦, પોષ
શુદ્ધિ ૫, તેમજ મહાશુદ્ધિ ૭ એ પ્રમાણે (શિયાળા-
ના) ચાર મહિનામાં ‘ ચારદિવસ ’ ગણો; તેમાં ને
ક્યાંય ગર્જના, વીજળી કે ખુંદ (પાણી) ની વિશેષતા-
લેવાપણું જુઓ, તો ઊનઝડાસ કહેછે કે-હે ! પ્રવી-
ણ ! એ ચારે માસમાં ગર્ભ ધરાયોછે, એમ સમજો.

દોહા.

મંજુજ નયની હે સતિ ! વચન સુનો સુલ્લદાય;
મહા માસકો ફલ કહોં, ઝલ્લહ હરિગુન ગાય. ૧
હે ! કમળ જેવાં નેત્રવાળી સતિ ! તમે સાંભળો, હવે
હું તમને “ મહામાસનું ફળ ” કહું છું:—

દોષક વૃત્ત.

મ્હા સુદ પાંચમકી વિધ જોઈ,

સૂરકુંડં ઝરુ વાદલ હોઈ;
 દામનિ જો કિતહુત વરસમે,
 આષઠ વાસર વાર વરસને. ૧

મહા શુદ્ધિ ૫ ને દિવસે એમ જોતું કે જો ક્યાં
 સૂર્યકુંડ (પરિવેશ), વાંદળાં કે વીજળી દેખાય તો અશાડ
 મહિનામાં બાર દિવસ સુધી વરસાદ વરસશે.

કુંદલીઆ.

મ્હા સુદ સાતમ દ્વાદશી, દક્ષિન વાય સમીર;
 બીસ સાત આષાઢ દિન, ઘૂંદ ન પરહેં નીર;
 ઘૂંદ ન પરહેં નીર, સરાવન સુદ છઠ તાંદે;
 દુગની હોત સ્વરીદ, પાઢ અન ઇક પઠાંદે;
 મ્હા ચિત્ પંચમિમાંહ, રહે વદલા જો રાતમ;
 સગરો વરસ અષાઢ, વરસ ચિત્ દ્વાદશિ સાતમ. ૧

મહા શુદ્ધિ ૭ અને શુદ્ધિ ૧૨ ને દિવસે જો
 દક્ષિણ દિશાનો પવન વાય તો આષાઢ મહિનાના
 ૨૭ દિવસ સુધી (વરસાદના) પાણીનું એક ટીપું
 પણ પડશે નહિ અને આવળુ શુદ્ધિ ૬ સુધી અનાજ
 વગેરેના બાવ બમણા ચડી જશે. બધાં અનાજનો
 બાવ એક-સરખો થશે; વળી જો મહા વદિ ૫ માં-

તે દરમ્યાન અથવા તે દિવસ આકાશમાં રાતાં વા-
દળ દેખાય તો વદિ ૭ અને વદિ ૧૨ દેખાતાં સુધી
આખો આખાડ મહિનો વરસાદની ઝડી થશે.

દોહા.

ફાગન સુદકી અષ્ટમી, જો બદરા કુછ હોય;
સુગલ વરસ સુમક્ષ હે, પૂનમ નિરમલ જાય. ૧

શાગણ્ય શુદ્ધિ ૮ ને દિવસે જો (આકાશમાં) ક્યાં
ય વાદળાં હોય તો અને પૂનમનો દિવસ ચોખ્ખો-વા-
દળ વિનાનો હોય તો વરસ સાફ-સકાળ થશે, એમ
સમજવું.



હુતાસની વિચાર.

ચોપાઈ.

વાયુ હુતાસનિ કોહિ વિચારા,
દિન ઘટિ જબ હોતઘહે ચારા;
રેન ઘટિકા ચારહિ જાવે,
તાસ સમે જો સમીર રહાવે.

હવે હું હુસાસની (હોળી) ના પવનનો વિચાર
 કરું છું:—જ્યારે પાછો ચાર ઘડિ (આશરે ૧૧ કલાક)
 દિવસ—અસ્ત થવા પાછી હોય, ત્યાંથી માંડીને જ્યાં
 સૂંઝી ચાર ઘડી રાત જાય, ત્યાં સૂંઝી જે પવન રહે,
 તેનું અવલોકન કરવું:—

પૂર્વ વાત લગે પરપં પંકા,
 પરદલકો બહુ પાવત શંકા;
 ઉત્તર વાયુ કરે જ્ઞકજ્ઞોરા,
 સલભ વિગાર કરેં સબ ઠોરા. ૨

જે પૂર્વ દિશાનો (ઊગમણો) વાયુ વાય, તે
 પીગ્ન(શત્રુ)ઓના લશ્કરથી બચ ઉપજે, અને જે
 ઉત્તર દિશાનો વાયુ ખૂબ ઝપાટાભેર વાય, તે સર્વ જ-
 ગ્યાએ 'તીડ' નો ઉપદ્રવ થાય.

પશ્ચિમ સમીર અતિ સુખદાર્દ,
 ઘરઘર મંગલચાર કરાર્દ;
 દક્ષિન દિશાકો પવન સુ જોર્દ,
 રોગહિતે કર દુઃખવત હોર્દ. ૩

પશ્ચિમ દિશાનો પવન અતિશય સુખદાયક છે,
 તે વાય તે ઘેરેઘેર આનંદ મંગળ વર્તાય—અર્થાત્

લોદ્રો મુખી થાય; અને જો દક્ષિણ દિશાનો પવન
વાય તો રોગ (મરકી) થી લોદ્રો દુઃખને પ્રાપ્ત થાય.

ચારહિ દિશકો પવન ફરકોરે,

પ્રલયકાલ પૃથ્વી તબ હોરે;

રાજા પ્રજા દુઃખી સબ કોઈ,

યામેં સંશય જિન કરનોઈ.

૪

એ (હોળીની સાંજ) સમયે જો ચારે દિશાનો
પવન ખૂળ વાય તો પૃથ્વીનો પ્રલયકાળ-નાશ થાય !
અને રાજા પ્રજા સર્વ દુખી થાય, એ નિઃસંશય છે.

દોહા.

હંસ ગવનિ પિકવયનિ ! સુન, ચૈત્ર માસ ફલ જાન;

દાસ ડનડ ભાષા મને, શંકર કે મનમાન. ૧

હે ! હંસના જેવી ગતિવાળી અને ડ્રોયલના જેવા
મધુર કંઠવાળી ! હવે જાણવા યોગ્ય ચૈત્રમાસનું ફળ
કહું છું, તે તું સાંભળ; એ પ્રમાણે શંકરના મનનેજો
માન્ય થયેલી છે, એવી બાપા આ અંધકાર (કવિ
ઉત્તડજી) બણે છે:—

તોટક વૃત્ત.

સુદ એકમ ચૈતર હેં બદરા,

ઉપજે સુ જુહાર બકેં વદરા;
 સુદ બીજહિ વાદુલ અંબરહેં.
 વહુધા ભડ્ બાજરી સંબરહે. ૧
 સુદ ત્રીજહિકે તિલ હોત મને,
 સુદ ચોથ કરે ચક્રચાર ઘને;
 સુદ પંચમિ નિર્મલના જબહીં,
 નિહચેં જુ તુકાલ પરે તથહીં. ૨
 સુદ પંચમિ રોહનિ બુંદ વના,
 તથ જાત અપાઠ સુમેઘ ધિના;
 સુદ સાતમ આર્દ્રહિ મેઘ પરે,
 તથહે નહિ શ્રાવન બુંદ ધરે. ૩
 સુદ નોમિ પુષં ધર પાનિ પરે,
 તથ ભાદ્રપદો ન મલાર કરે;
 સુદ પૂનમ ઓર ચિત્રા ચરસે,
 પુનિ આશુચ હોવત ના સરસે. ૪

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ ને દિવસે જો આકાશમાં વાદળાં
 હોય તો દેડકાં બોલે અર્થાત્ વરસાદ વરસે અને
 જુવાર (જીવાર) ની પેદાશ સારી થાય; તેમજ જો
 શુદ્ધિ ૨ ને દિવસે આકાશમાં વાદળાં હોય તો સંજર

-પાણી-વરસાદ થાય અને જાનરીની પેદાશ ઘણી થાય; વળી શુદ્ધિ ૩ ને રોજ વાદળાં હોય તો તલની પેદાશ થાય, અને જો શુદ્ધિ ૪ નાં આકાશમાં વાદળાં હોય હોય ઘણા ચક્રચાર-ફેલાવો-કિંવા અશાંતિ થાય. વળી શુદ્ધિ ૫ જો નિર્મળ (વાદળાં વિનાની) ન હોય તો નિઃસંશય દુકાળ પડે. શુદ્ધિ ૫ ને દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોયને તેમાં વરસાદની ખુંદ (છાંટા) પડે તો આપાદ મહિનો આખો વરસાદ વિનાનો (કોરો) જાય. શુદ્ધિ ૭ ને દિવસે આરદ્રા નક્ષત્રમાં વરસાદ પડે તો આવણ મહિનામાં વરસાદની એકે ખુંદ નહિ પડે; શુદ્ધિ ૯ ને પુષ્ય નક્ષત્રમાં જો પાણી પડે તો ભાદરવો મહાર (વરસાદનો રાગ) નહિ કરે, અર્થાત્ તે કોરો જશે. શુદ્ધિ ૧૫ અને ચિત્રા નક્ષત્ર વરસે તો આશોમાં (વરસાદની) સરસાઈ નહિ થાય.

દોહા.

કાર્તિક માસહિમેં કહોં, મહત્ર ગર્ભ ધરત;
 મેઘ અપાઢહિ માસ હે, પંચિત યોંહિ પઢંત. ૧
 જૈતર સુદકી પંચમી, સસ નૈમિ લિખ લહુ;
 પૂનમ મેઘહુ પરતહે, ગરભપાત્ત કર દેહુ. ૨

જેઠ સુદિ કૃતિયાનકો, ગાજ બીજ ઘન હોય;
 હીન વર્ષ તથા હોતહે, યહ જાનો સથ કોય. ૩
 રોહિની દામનિ દમકહે, બહુતર દિવસ નિકાલ;
 ઝપરાંત નો ગરમ, હે હોવત વરષાકાલ. ૪
 ચૈત્ર માસ પચ્ચ કૃત્તિકા, અષ્ટ ચતુરદશિ આન;
 વાયુ દુષ્ક્રાંત વાય હે, અનહદ મેલ ઘણાન. ૫
 માઘ વૈશાખ જુ કૃત્તિકા પચ્ચ, આઠમ દ્વાદશિ એહ;
 જેતે ઘડલા નમ ચહે, તેતો વરષે મેહ. ૬

પ્રથમ કહેલા સાધારણુ નિયમ પ્રમાણે કારતક માસની અંદર જે નક્ષત્ર ગર્ભ ધર્યો હોય, તે અષાઢ માસમાં વરસાદ વરસાવે, એમ પશ્ચિમ લોકો કહેછે. (એ નિયમ પ્રમાણે જે જે ગર્ભો ધરાયાં હોય તેતો) જે ચૈત્ર શુદ્ધિ ૫, શુદ્ધિ ૭, શુદ્ધિ ૯ અને શુદ્ધિ ૧૫ ને દિવસે સહજ વરસાદ (છાંટા) પડે તો પાત કરી દેશે, અર્થાત્ તે ધરાયલા ગર્ભનો નાશ થઈ જશે. વર્ગી જેઠ શુદ્ધિ ૨ ને દિવસે જે ગાજનીજ થાય તો તે વર્ષ હીણુ-માડું-કરવડું થાય-છ, એમ સૌ કોઈએ સમજવું. તેમ જો રોહિણી નક્ષત્રમાં વીજળી ચમકે તો ૭૨ દિવસ (જે માસ

ने १२ दिवस) काही-व्यतीत करीने उपरांत पाकी
ते मुहूर्ततो गर्भ रहुनो होय तो वरपाऊतु जेसे.
येत्र मदिनाती वहि ८ अने वहि १५ ने दिवसे जे
दक्षिण दिशागे पवन वाय तो अनहद-जे शुभार
वरसाद थशे, जेम कुंडवाय. वणी वैशाख मासती
वह ८ अने वहि १२ ने दिवसे जेटलां वादणां आ
काशंभां यढे, तेदलोण वरसाद (वर्षा ऋतुभां) थाय.

अखात्रीज विचार.

सोरडो.

अखात्रीज सु आन, वायूकां जु विचार यह;

मृगनयनी ! सु मान, कमलबनने ! तोसों कहों. १

ज्यारे अखात्रीज (वैशाख शुद्धि ३ “अक्ष-
यतृतीया”) आत्रे, त्यारे तेना वायुनो आ प्रभाणे
वियार छं, ते हे ! मृगनयनी अने कमलवदनी पार्वती
हुं तने कुंडुं, ते तुं अदणु कर.

चोपाइ.

अखात्रीजकी नडीं फजरमें,

પક્ષ લગે સો રાસ નજરમેં;
રંન ઘટી જબ રહવેં ચારા,
સૂર ઉદે જબલગ હે સારા.

૧

અખાત્રીજને દહાડે મેં ડી પશેડમાં ને પવન વાય
તે બસંબર નજરમાં રાખવો. ચાર ઘટી રાત્રી બાકી
હોય, ત્યાંથી કરીને સૂર્યનું બિંબ આખું દેખાય-સ.
પૂર્ણ સૂર્યોદય થાય, ત્યાં સૂઝીના વખતના પવનનું અ-
વસોકન કરવું.

તાસ સમયકો વાયુ નિહારે;
દિશદિશહીકો ભેદ ચિચારેં;
પૂરવ પવન કરે ક્ષકક્ષોરા,
અન તૂન ધન સૂકત સવ ઠોરા.

૨

તે વખત દરમિયાનનો વાયુ નિહાળીને પછી તેના
શિશિષાપ્રત્યેના બેદનો (નીચે પ્રમાણે) વિચાર
કરવો: ને નેસઅંધ પૂર્વનો (ઊગમણો) પવન
વાય તે અનાજ, ઘાસ અને ધન કહેતાં પશુઓ તે
સર્વ જગાએ સકાય અર્થાત્ હીણ થાય.

અગ્નિ કોનકો વાયુજી આવે,
કૂત તલાવ ન જલકોં પાવે;

दक्षिण दिशको वाय समीरा,
 भन बिन जंतु लहैं बहु पीरा. ३
 पवन कोन नैरुतको भाबे,
 समग्र नवान नीरकों पावे;
 पश्चिम दिशको पवन जु बरनी,
 जल बिन कब सूके नहि धरनी. ४

जे अग्नि ज्वालातो पवन वाय तो दूवा, तणाव
 आदि-ज्वालाशयो पाणीने पामे नहि, तेमां पाणी
 आवे नहि अर्थात् दुष्काण पडे; तेमज्ज जे दक्षिण
 दिशातो पवन वाय तो अन्नविना प्राणियो जहुज
 पीडा पामे.

परंतु जे नैऋत्य ज्वालातो पवन आवे तो
 तो ज्वाला ज्वालाशयो ज्वाला-पाणीथी भरपूर थाय; ते-
 मज्ज जे पश्चिम (आथमणी) दिशातो पवन जे
 समये होय तो तेना प्ररिणामे वर्षाऋतुमां जमीन
 कोष्ठ दिवस सूखायज नहि, अर्थात् वरसाद वरस्याज करे.

आधा धीधा करो बिचारा,
 ना हुकाल ना होत सुगारा;
 वाय्य कोनको पवन विचारो.

જલધર અંબર એક નિહારો. ૫
 અન ધન તૂન સબ અનહદ હોઈ,
 જીવહિ જંત તૂસ સબ કોઈ;
 ઉત્તર દિશિકો પવન જુ આવે,
 નદી તડાગ^૧ ન નીર સમાવે. ૬
 પશુ પંક્તી સબ કરત કલોલે,
 રાજા પ્રજા સુખી સબ ઢોલે;
 પવન હુશાન સુ લગે જબહી,
 મૂસે સલમ બિગારે તબહી. ૭

અર્થો સારી દિશાનો અને અર્થો નરસી દિશાનો એમ
 મિત્ર પવન હોય તો “નહિ દુકાળ કે નહિ સકાળ”
 એવું “કરવર” ગાઠું વરસ થાય; વળી જો વાયવ્ય
 ખૂણાનો પવન લાગે તો આકાશ વાંદળાંથી એકાકાર
 થઈ જાય, અર્થાત્ પુષ્કળ વરસાદ વરશે અને તેથી
 અનાજ, ધાસ, પશુઓ વગેરે બેશુમાર-ધણાંજ
 થાય, તથા જીવ જંતુઓ સર્વ પરિતૃપ્ત થાય. વળી
 જો ઉત્તર દિશાનો પવન એવે સમયે હોય તો નદી,
 તળાવોદિ જળાશયોમાં પાણી સમાય નહિ એટલો

બધો વરસાદ થાય. (તેને પરિણામે) પશુ પક્ષી
વગેરે સૌ ખુશીથી કદમોલ કરે અને રાજા પ્રજા સર્વ
સુખચેનથી રહે. વળી જો ઇશાન ખૂણાનો પવન
વાય તો (જો કે વરસાદ થાય, પણ થયેલાં પાકનો)
ઉંદરો તથા તીડો નુકસાન કરે.

થંભ પવન રહ્યો જ્ય થીરા,
સબ અકાશકો કહે શરીરા;
તબ વિગ્રહ કાં હોવત રોગા,
છત્રભંગ દુઃખ પાવત લોગા. ૪
અમલ મલે ઝગરે નર કોઈ,
પ્રભુ ન નયન દિલાવદુ સોઈ;
અલાત્રીજકી વિષ ય આણી,^૨
તાંકે દેવ નિરંજન સાણી. ૫

વળી કોઈપણ દિશાનો પવન ન લાગતાં આખા
આકાશનો વાયુ માત્ર સ્થંભ સ્થિર થઈ રહે, તો લગાઈ
કિંવા મરકી વગેરે રોગ પેદા થાય અને તેથી મનુષ્યોનો
નાશ થાય; તેમજ છત્રભંગ થઈ લોકો દુઃખને
પામે. અબક્ષ-તખાવાજોગ પદાર્થો ખાઈને કોઈકન

આશુસ ઉગરે અર્થાત્ બાકી બીજાં બધાં મરી જાય.
ધનિર આપણને એવો વખત ક્યારે પણ આંખે ન બતાવે.
કવિ ઉત્તરજી કહે છે કે-એ પ્રમાણે મારા સત્ય અ-
નુભવથી મેં અખાત્રીજની વિધિ કહી છે, તેના નિ-
રંજન દેવ-પરમેશ્વર સાક્ષી છે.

દોહા.

અખાત્રીજકે દિવસકો, સૂર અસ્ત જબ હોય;
તાસ ઠોર નાંશાન કર, નિશ્રય કીજે સોચ, ૧
ચંદ્ર અસ્તકે સમયમેં, देखीजें वे ठोर;
શશી હોત ઉત્તરાદમેં, वे सुगालको जोर. ૨
જોઈ શિરપર આવહેં, હોત સુગાલ દુકાલ;
જો આવે લક્ષનાદકોં, केवल परहें काल.

અખાત્રીજને દિવસે જ્યારે સાંજ સમયે સૂર્ય આથમે,
ત્યારે (જાડ, ધરતો મોખ વગેરે) ચોકસ સ્થળવડે
તે કઇ જગાએ આથમ્યો, તેનું નિશાન કરી તે નક્કી
કરવું; સાર પછી થોડો વખત રહીને ચંદ્રનો અસ્ત
થશે, ત્યારે તે સૂર્યાસ્ત સમયે નક્કી કરેલી જગા જો-
વી; જો સૂર્ય કરતાં ચંદ્ર ઉત્તરમાં આથમે તો સકા-
ળનું જોર સમજવું; જો માથે-ઉપરાઉપરી આવે તો

સકાળ દુકાળનું મિશ્રણ-સાધારણ વર્ષ સમજવું, અને
 ને સૂર્ય આથમ્યો હોય તેથી દક્ષિણે ચંદ્ર આથમે તો
 કેવળ દુકાળ પડશે.

ચોપાડ.

અસ્તાત્રીજકો દિવસદુ ખાવે,
 મહત્રકો ફલ જાન રહાવે;
 કૃતિકા આવતહે જો કબહી,
 ઘરસ સમાન હોતહે તબહી. ૧
 રોહિની આવત હે દિન રેના.
 હોત સુગાલ અતિ સુખચેના;
 મૃગસર આવે તબે દુકાલા,
 અસ્તાત્રીજકો ફલ યહ ચાલા ! ૨

વળી જ્યારે અષ્ટાત્રીજનો દિવસ આવે ત્યારે તે
 દિવસે આવતા નક્ષત્ર ઉપરથી પણ વરસાદનું ભવિષ્ય
 જણાયછે. તે એવી રીતે કે ને કદી કૃતિકા નક્ષત્ર
 આવે તો સાધારણ (કરવર) વર્ષ થાય, રાત્રી તથા
 દિવસના બધા ભાગમાં ને રોહિણી નક્ષત્ર આવે તો
 સકાળ થાય અને લોકોને સુખ તથા આનંદ ઉપજે
 છે; પણ ને મૃગસર નક્ષત્ર આવે તો દુકાળ પડે. એ
 પ્રમાણે હે સુંદરી ! અષ્ટાત્રીજનું જ્ઞ છે.



દોહા.

સુદ અષાઢ એકાદશી, “દેવપોઢની” દેસ;
 સોમ, મૃગુ, ગુરુ, આવહેં, હોત સુગાલ સુ પેસ. ૧
 શનિ, રવિ, મંગલ, આતહેં, તબે ટુકાલ દિસાય;
 સુદ પાંચમકી દામની, કરત સુગાલ કહાય. ૨
 સુદ અષાઢકી અષ્ટમી, સૂર અસ્ત જબ પાય;
 ચંદ પરે તા સમયમેં, સુખ સુગાલ ડપજાય ૩
 ચિંદ અષાઢકી અષ્ટમી, ચંદ ઉદે^૧ તા બાર;
 ગજ દ્વાદશ બદલાનમેં, દેસત મયો સુગાર.

અપાડ શુદિ ૧૧ જેને લોકો “દેવપોઢની” એકાદશી કહેછે, તે દિવસે સોમ, શુક્ર અને ગુરુવાર આવે તો વરસ સકાળ થાયછે; તથા શનિ, રવિ અને મંગલ આવે તો દુકાળ દેખાયછે. પરંતુ જે અપાડ શુદિ ૫ ને દિવસે વીજળી દેખાય તો તે સકાળ વરસનું ચિન્હ કહેવાય; તેમ અપાડ શુદિ ૮ ને દિવસ સૂર્ય આથમે તે સમયે જે વરસાદની ખુંદ પડે

૧ અપાડ વદિ આઠમની મધ્યરાત્રે ઉગતા ચંદ્રને જોવા ખેડૂત, વ્યાપારી વગેરે લોકો મેદાનમાં જાયછે, તેને “ભાડો” કહેછે.

તો સકાળનું સુખ ઉત્પન્ન થાયછે. વળી આપાડ વદિ ૮ ને દિવસે (મધ્ય રાત્રે) ચંદ્ર ઉદય થાય તે આશરે (નજરના) આરેક ગજ જેટલો વાદળાંમાં ઢંકાયલો રહ્યા પછી દેખાય તો તે જોતાં વારજ સકાળ થયો, એમ જાણવું.



પૂર્ણમાસિ વિચાર.

ચોપાઇ.

પૂનમ ચરનોં માસહિ બારા,
સુનો ભવાની ! ચચન હમારા;
ચૈત્ર માસકી પૂનમ ચિત્રા,
હોત નિર્મલી તો વિધ મંત્રા.

૩

વાદલ અંબરમાંહ રહાવેં,
આઘી ચરણ તબ ચરસાવેં;
ચંદ્રગ્રહણ જો હોવત કબહી,
કરે જુ ઝલકાપાત સોં તબહી.

૨

માંહો હાથ પંદર દશ દેસે,
તબે બાત ય શુભકર લેસે;
નાંતર ધાન સંગ્રહો કીજે,
માસ પંચમે લાભ સુ લીજે.

૩

હવે હું આરે મહિનાની પૂર્ણમાસીજો વર્ણવું છું
તે મારા વચ્ચેનો હે બવાની । તમે સાંભજો:-

ચૈત્રી પૂનેમે ચિત્રા નક્ષત્ર હોય તે દિવસ નિર્મળ
(વાદળ વિનાનો) હોય તો વર્ષ સાફ ગણાય; પરંતુ
તેમ ન હોય અને આઠાશમાં વાદળા હોય તો (નિયમ
કરતાં) અઘો વરસાદ વરમે. જો કદી તે દિવસે ચંદ્ર-
ચંદ્ર હોય તો તે ઉદ્ધાપાત કરનાર છે. વળી ઉદય
થતો ચંદ્ર જો આશરે ૧૦-૧૫ હાથ વાદળાંથી ઢં-
કાયજો રહે તો તે વાત સારી ગણાયછે. અને જો તેમ
ન થાય અર્થાત્ ચંદ્રોદય ખુલ્લો હોય તો અનાજનો
જામડ કરવો, પાંચમે માસે તેનો લાભ મળશે.

વૈશાખ પૂનમ આવ વિશાખા,
નિરમલ મલી મેદ ણ માખા;
નાંતર સંગ્રહ કીજે ધાના,
માસ ત્રીસરે લાભ લખાના.

૪

વૈશાખી પૂનેમે વિશાખા નક્ષત્ર નિર્મળ (વાદળ
વિનાનું) હોય તો સાફ વાદળ હોય તો ધાન્યનો
સંગ્રહ કરવો, તેનો ત્રીજો મહિનો લાભ મળશે.

જેઠ પૂનમે જેઠા જાનો,

નિરમાલિ હે તો અતિ સુખ માનો;

નાંતર ધાન રાખિજેં ભારો,

ચૌથે માસ લાભ હે સારો. ૫

જેઠની પૂતેમે જેઠા નક્ષત્ર જે નિર્મળ હોય તે
અતિ સુખદાયક માનવું, નહિ તો ધાન્યનો ધણો સંગ્રહ
રાખવો, ચોથે માસે સારો લાભ થશે.

અષાઢ પૂનમ ઉત્તરાષાઢા,

અંબર ઘાદલ આતિશય ઘાઢા;

ગાજ બીજ અરુ ઘંબ ઘઢાઘેં,

ધાન ઘેચકે ધણ કરોવે. ૬

આષાઢી પૂતેમે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર હોય તે વાઢળ,
ગર્જના, વિજળી તથા વાદળાંની ગતિ વધે તો ધાન્ય
વેચીને પૈસા ઉરવા. વર્ષ સાફ નિપજે-ધાન્ય ધણું પાડે.

શ્રવન પૂનમ શ્રવન સુહાઈ,

ઘાદલ સંજુત નમ સુખદાઈ;

મેઘ દશોં દિશ વરસે આઈ,

માસ તીતરે અન સસ્તાઈ. ૭

ભાદો પૂર્વભાદ્રપદ હોઈ,

વાદલ સંજુત શોભત સોઈ;

अन्न बेचके धनको लाजें,
 एसी विध भादोमें कीजें. ८
 आशू पूनम अश्वनि आवे,
 निरमळ हे तो अन उपजावे;
 कार्तिक पूनम कृतिका होई,
 अति निरमळ सुखदायक सोई. ९
 मागूसर पूनम मृगसर देखें,
 यिन बादल अन उपज विसेखें;
 पूनम पोष पुनर्वसु मानो,
 तांको भेद पंडित पहिचानो. १०
 दिन वूसरे बादल देखो,
 सूर उदे नभ लाल परेखो;
 वरपाकाल गहर घन गहके,
 बरपा वरसे दादुर दहके. ११

श्रावणुनी पूनेमे श्रवण नक्षत्र होय तेमां आकाश वाद्यण
 संयुक्त होय तो दशे दिशाथी मेघ आवीने वरसे ने
 त्रीन्त्र भासे अनान्न सोंधुं थाय. भाद्रवा शुद्धि पूनमे
 पूर्वाभाद्रपदा वाद्यण संयुक्त सुशोभित होय तो अन्न
 वेच्याने धन करो. आश्विननी पूनेमे आश्विनी नक्षत्र निर्मण

હોય તો અન્નની પેદાશ વધારે, તે ઉત્તમ નક્ષત્ર છે. કર્તિકી પૂનેમે કૃતિકા નક્ષત્ર નિર્મળ હોય તો તે સુખદાયક જાણવું માગશરની પૂનેમે મૃગશર નક્ષત્ર વાદળ વિનાનું હોય તો તે અન્નની પેદાશ વધારે.

પોષની પૂનેમે પુનર્વસુ નક્ષત્ર હોય અને ખીજે દિવસે આકાશમાં વાદળાં દેખાય તથા સૂર્યોદય વખતે વાદળ ભાલ દેખાય તો વર્ષાકાળમાં મેઘની અતિશય ગર્જના થાય તથા પુષ્કળ વરસાદ વરસતાં દેડકાં ઘણા શબ્દોચ્ચાર કરે.

મ્હાકી પૂનમ મધ્યા હોઈ,
શશી વિમલ વરષા અત જોઈ;
ફાગન ઉત્તરાફાલ્ગુનિ ફૂલે,
વિમલ બુંદ વરષા અત झૂલે.

૧૨

ગાજ ઘીજ અરુ બુંદ પરેહેં,
સઘ મોંઘી વે જિનસ કરેહેં;
બાર માસ પૂનમ પરસ્ત્રીજેં,

દાસ ઝનડ હરિ સમરન કીજેં.

૧૩

માઘની પૂનેમે મધ્યા નક્ષત્રમાં ચંદ્ર સ્વચ્છ હોય તો અતિપ્રય વરસાદ થાય,

ફાગણની પૂતેમે ઉત્તરાશ્વિની નિર્ભળ હોય તો વરસાદની ખુંદ બહુ પડે. પરંતુ તેમ ન હોય અર્થાત્ ગર્ભના, વીજળી અને વરસાદ પડે તો બધી વસ્તુ મોંઘી થાય. એમ ઉત્તરદાસ કવિ કહે છે કે, મેં પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરીને બારે માસની પૂતેમનું વર્ણન કર્યું.

દોહા.

અમાવાસ ફાગનકી, પંચરૂપિ બદલાન;
માસ ચાર સૂધરેં મહા, ગર્ભે ધરેં, ગુનવાન. ૧
ચૈત્ર માસ ચાહેં નહીં, પંચરૂપીં બદલાન;
જબ કદાચહીં હોતહેં, સુનો દુકાલ સુજાન! ૨
શુદ વૈશાખ જુ માસમેં, ગાજવીજ ઘન હોય;
નીપત અન ધન ધાનકી, સૂધરે વરસા સોય. ૩
જેઠહિ સુદ ર્જુનાનમેં, જબ ચપલા ચમકંત;
ચત્ર માસ ચત્ર માસમેં, લાદુરિયા દમકંત. ૪

ફાગણ વદિ અમાસે ને આકાશમાં પંચરંગી વાદળ હોય તો વર્ષાઋતુના ચારે મહિના સુધરે અને ગર્ભ ધારણ થાય. (ગુણવાન-ફાયદાકારક વર્ષ નિપજે).

ચૈત્ર માસે પંચરંગી વાદળાં નેહ્યે નહિ, તેમ

છતાં કદાચ હોય તો દુકાળ સમજવો. વૈશાખના શુદ્ધ પક્ષમાં ગર્જના, વીજળી કે વાદળો હોય તો અનાજ-પશુની વૃદ્ધિ થાય ને વરસ ધણું સારું નીપજે. જો શુદ્ધ પક્ષમાં ઈશાન ખૂણે વિજળી ઝળકે તો ચોમાસામાં ચારે માસમાં દેડકાં ખોલે અર્થાત્ વરસાદ પુષ્કળ થાય.

કાર્તિક સુદની દ્વાદશી, પૌષ શુદ્ધ પંચમિ જાન; માગ્સર શુદ્ધી દશશમી, મ્હા સુદ સપ્તમિ માન. ૫
ગાજ, બીજ, વરષા, કરે, પંચરૂપિ ચદલાન;
ચાર માસમેં મેઘ હ્રે, અન ઉપજે વ્રભ માન. ૭

કાર્તિક શુદ્ધ ૧૨, પૌષ શુદ્ધ ૫, માઘ શુદ્ધ ૧૦, ને મહા શુદ્ધ ૭ એ દિવસોએ ગર્જના, વિજળી અને વરસાદ કે પંચરંગી વાદળો હોય તો ગર્ભ ધરાય અને ચોમાસાના ચારે માસમાં વરસાદ થાય.

ચૈત્ર માસ એકમ દિના, રવિવાર જો આત;
ચાયું અતિશય વાત હે, સુન મૃગમેની! વાત. ૭
ભોમ રોગ ભયકાર કર, બુધ દુરમક્ષ દુકાલ;
સોમ, ગુરુ, શુક્ર આતહેં, હોત સુમક્ષ સુગાલ. ૮
દૈવ જોગ કર દેતહે, શનિવાર આવંત;

પ્રજાનાશ છત્રભંગ હો, જરૂર બિન જંતુ જરંત. ૯

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ ને દિવસે રવીવાર હોય તો અતિશય વાયુ વાય; મંગળ હોય તો ભયકારક વર્ષ થાય, બુધ હોય તો દુર્ભિક્ષ-દુઃકાળ પડે; પરંતુ સોમ, ગુરુને શુક્ર આવે તો વર્ષ સફળ બન્યું. દૈવયોગથી સનિવાર આવે તો પ્રજાનો નાશ અને છત્રનો ભંગ થાય તથા પાણી વગર જંતુ બળીને મરી જાય.

માસ વૈશાખ સુ અષ્ટમી, વદલા હોત અકાશ;

પ્રથમ પોરમેં હોતહે, બરપા જેઠદિ માસ. ૧૦

દૂજે પોર અષાઢમેં, તીજે શ્રાવન માસ;

માઘપદો ચૌથે મયો, ફન વિધ વરણ અવાસ. ૧૧

વૈશાખ શુદ્ધિ ૮ ને દિન પેહેલા પહોરમાં આકાશ વાદળાંથી બરપૂર હોય તો જેઠ માસમાં વરસાદ થાય; બીજા પહોરમાં વાદળ હોય તો અષાઢમાં, ત્રીજા પહોરમાં હોય તો શ્રાવણમાં અને ચોથા પહોરમાં વાદળ હોય તો માઘવામાં વરસાદ થાય.

સંવત અઠારદિ અઢસઠા, માસ વૈશાખ વિચાર;

વિદ ત્રીજહિ મૃગુબારકો, “મેઘમાલ” અવતાર. ૧૨

સંવત ૧૮૬૮ ની સાલમાં વૈશાખ શુદ્ધિ ૩ ને

શુક્રવારને રોજ આ મેઘમાળા—“મેઘાડમ્બર”
પુસ્તાકનું અવતરણ થયું.

અથ યંત્ર વિધિ.

દોહા.

એક યંત્ર અથ ઉચ્ચરો, જામેં સઘ શુધિ પાય;
 વરણ સુગાલ દુકાલકી, આગમ દેત કહાય. ૧
 યંત્ર મધ્ય અક્ષર ગિનો, વરણ નામ+ ઠહરાય;
 અંક જિતે ગિનતી ગિનો, યામેં પંચ મિલાય. ૨
 સસ્ટ ભાગ છે કીજિયે, જેતે ડહરે જોય;
 ષટ એક હિ જો થઠતહેં, વરણા સમ તથ હોય. ૩
 પંચ ત્રીન ઘાટે તથે, દુરમલ પેરે દુકાલ;

• નવું વર્ષ ન્યારે ખેરે તે સમયની વેળા લઈને
 તેનું નામ ઠરાવે છે, તે કિંવા સંવત્સરનું નેનામ હોય
 તેમ નામનો પહેલો અક્ષર આ યંત્રમાં નેવો, તેની
 નેડે ને સંખ્યા લખી હોય તેમાં પાંચ મેળવી સાતે
 ભાગતાં નેટલા વધે તે પ્રમાણે સકાળ દુકાળ ઉપર
 મુજબ કહેવાય છે.

દોઢ ચાર બાકી રહે, મયો સુમક્ષ સુગાલ. ૪

સાત સુમ્બ બાહે જબે, હાત સુંન મુન ગુંન;

વાસ ડનહ માષા મને, જાનતહેં વહ મુંન. ૫

હવે હું એક યંત્ર કહું છું, તેમાં સકાળ દુકાળ વર્ષનું બિવિષ્ય કહી શકાય, તેવી બધી ખબર પડે છે. એ યંત્રમાંના અક્ષરોની જોડે આંકડા લખ્યા છે, તેમાં વરસના આઘાક્ષરની જોડે આંક હોય તે લેવો અને તેમાં (૫) પાંચ મેળવવા, પછી તેને સાતે ભાગતાં જે વધે તેનું ક્ષણ નીચે પ્રમાણે સમજવું:—

જો ૧ કે ૬ વધે તો સાધારણ વરસાદ થાય છે; ૩ કે ૫ વધે તો દુકાળ પડે; ૫ થી જો ૨ કે ૪ વધે તો વર્ષ સાફ-સકાળ નીપજે. ૦ કે ૭ વધે તો સર્વ સુખ થાય. એ રીતે કવિત્રી ઉત્તરજી કહે છે કે એ તત્ત્વને મોટા મુનીશ્વરો હોય તેજ જાણે છે.

६५

यथा यंत्र.

१ अ.	९ ऊ.	१७	२५ प.
२ घ.	१० न.	१८ ग.	२६ झ.
३ द.	११ स.	१९ उ.	२७ ट.
४ र.	१२ ज.	२० क.	२८ भ.
५ ह.	१३ ल.	२१ ठ.	२९ ण.
६ म.	१४ ख.	२२ फ.	३० ध.
७ त.	१५ ब.	२३ ड.	३१ इ.
८ थ.	१६ घ.	२४ छ.	३२ य.

कुंडलीयो.

अंक जंत्रको आनिये, गिनति अंक गनेव;
विषम सुगमकी सुध परे, भलो लहत यह भेव;
मलो लहत यह भेव, देव अंतरगत साखी;
वरप नाम उहराय, लिखे पंडित अभिरामखी;

કહે સંનડ કૈલાસ, રહે શંકર ચિન શંકા;

હીમ સુતા ધર હરણ, (સે) આન જંઝરૂકે અંકા. ૧

એ પ્રમાણે યંત્રના અંક લાવીને તે અક્રોની
જણતરી કરે તો વરમની વિગત (દુકાળ) અને સુગ-
મતા (શુકાળ) ની ખબર પડે તથા તે માણસ આ
સારા બોધન મેળવે. અર્થાત્ એમાંથી આ સારો બંદ મેળ-
વાય છે, એમ મેં સર્વે । આત કરજુમાં સાક્ષીરૂપ રહેલા
શ્વિરને સમક્ષ રાખીને લખ્યું છે. તે પ્રમાણે વરસનું
નામ દેવાવીને બાંધ્યા બાણુના આભલાધી પંડિતો
લખે છે. કિં વિનડીય કરે છે કે શ્રીશંકરે કૈલાસમાં
રહીને નિસસાય તથા હર્ષ સહિત પાર્વતીને આ યં-
ત્રના અંક લખાવ્યા—ગતાવ્યા છે.

સમાપ્તિ—ટપય.

શંકર દેવ સુજાન, ભવં મુલ અમૃત માલે;

પારવતી સંવાદ, યાદ કર હૃદયે રાલે;

જિહિ વિધિ વરપા હોત, તાંહિકી સબ શુધિ પાલે;

સબ જન પૂજે તાદિ, વિશ્વમેં નામ રહાવેં;

एसो सुभेद परमार्थ कर, भव देवी सब किय बरन;

अब दास उनड सरने अहे, जय! हर! हर! संकट हरन! १

અંચ સમાપ્તિ. સર્વનું એવા મહાદેવે પાર્વતી-
પ્રત્યે આ અમૃત રૂપ સારી વાણી કહીછે, તે જે
માણસ યાદ કરીને અંતઃકરણમાં રાખેછે તે વરસાદ
થવાની સર્વ રીતિઓની શુદ્ધિને પામેછે, સર્વ માણસો
તેને પૂજે છે અને જગતમાં તેનું નામ રહેછે; એવા
આ ઉત્તમ બેદ પરમાર્થ કરીને પાર્વતી સમક્ષ મહા-
દેવે વર્ણવ્યો છે. હવે આ અંચને અતે કવિ કિતડી
“જય! હર! હર! સંકટ હરના!” એવા મગજકારક જય
ધોપ સહિત મહાદેવને શરણે જાયછે.



મહા કવિરાજશ્રી મતિરામકૃત- ગુજરાતી સટોક રસરાજ.

રોયલ બાર પેજ ૨૫૦ પૃષ્ઠનો મોટો ગ્રંથ.
અગાઉથી કિં. રૂ. ૧૧૧, પાકા સોને-
રી નામના પૃષ્ઠનો કિં. રૂ. ૧).

આ અતિ ઉત્તમ ગ્રંથ દ્વિઓ, કાવ્યશાસ્ત્રના
ગોષ્ઠિનો, વિગ્રાર્થીઓ અને રસિકજનોને અતિ
હિપંગી છે. તેની હિદી ટીકા કરનારને રજપૂતાનાના
એક રાજાએ મોકલે ધનામ તથા વર્ષાસન કરી આપેલું.
તેજ ગ્રંથની આ ગુજરાતી ટીકા જે “સરસ્વતી
શૃંગાર” પુ. ૧ લાથી છપાય છે તે પુ. ૩ બના
૧૨ મા અકમા પૂરી થતાં જૂદા પુસ્તકના આકાર-
માં છપાશે. આશ્રયદાતા અને ટીકાકારની સુદર ત-
સ્મારો સાથે ઊંચા ગ્લેઝ દાગળપર સ્વચ્છ છાપ અને
આકર્ષક ગદ્ય સુશોભિત આ અમૂલ્ય ગ્રંથની પાછળથી
દિંમત રૂ. ૧). પાકા ગિલ્ટના પૃષ્ઠનો રૂ. ૧.

જુજ-“સરસ્વતી શૃંગાર” આદિસમાં
નામ નોંધાવો.

“સરસ્વતી શૃંગાર” નો વધારો.

અમારી ઑફિસનાં પુસ્તકો.

નવિન આવૃત્તિ, છપાય છે.

ઉઢો અને હોથલ.

એક પવિત્ર સ્વર્ગીય પ્રેમભય કચ્છી

ઐતિહાસિક નવલકથા.

આ અતિ રસિક અને પ્રેમના અપૂર્વ તથા પ્રત્યક્ષ ચિતારવાળી વાર્તા ને ૧૧ પ્રકરણોમાં રચાયેલી છે, અને “સરસ્વતીશૃંગાર” પુ. ૧ લાના અંક ૫ માંથી પુ. ૨ નાના અંક ૧૦ નીચે સુધીમાં પ્રગટ થયેલી છે, તેજ યોગ્ય મુદ્રાના વધારા સાથે પુસ્તકના આકારમાં પ્રગટ કરિયે છિયે આ વાર્તામાં કદરના અલૌકિક બદાગ અને દાંત્યુત દપતિના હૃદય પ્રેમનું સારી ભાવનામાં ધાણું ઊંચું વણું કરેલું છે.

પહેલી જાન્યુઆરી સુધી મંગાવનારને રૂ. ૦-૧-૦
પાછળથી રૂ. ૦-૮-૦; ઉંચા ગિદટની પાકા પૂમના
રૂ. ૦-૧૨-૦

આ પ્રતો સાથે મંગાવનારને પોષ્ટેજ માફ,
આકે એક પ્રત બેટ. વધારેને માટે કમિશન અમારા
ધોરણુ પ્રમાણે.



પુસ્તક પસંદ ન પડે તો પૈસાં પાછા ?

છપાઈ બહાર પડી ચુક્યું છે !

પ્રખ્યાત અસ્તિષ્ઠ વિદ્યાયાચ્છી ડોક્ટર વેલ્સફન,

લગ્ન. (MARRIAGE) તું આપાંતર.

આ અતિ ભોક્ષોપકારક ગ્રંથમાં તેના વિદ્વાન ક-
તોએ સંસારના ચિકિત્સા માર્ગમાં પ્રવાસ કરવા ઇચ્છ-
નાર અને શ્રેષ્ઠ સંતતિ મેળવવા ઇચ્છનાર દરેક યુ-
વાન સ્ત્રીપુરુષને ધાર્મિક ઉપયોગી નીચે લખેલી
૧૨ આગતોપર શાસ્ત્રીય રીતે ધાર્મિક સૂક્તમ અને
અનુભવ સિદ્ધ વિવેચન કરેલું છે:- ૧. અથ પ્રયો-
ગ; ૨. લગ્ન-તેના શાયદા, ૩. ગ્રાંજો પરણવું ? તે
ગ્રાંજો ન પરણવું ? ૪. પસંદગીના નિયમ, ૫. પગલવા
ગોઝા હિમર. ૬. લગ્ન-તેના માટે કેટલાકોમાં હેતુ
નિર્મળતા, ૭. નવા છવની ઉત્પત્તિ, ૮. ધાર્મિક સ-
તતિનાં સંકેત, ૯. સંતતિની સમ્પાદના નિયમ, ૧૦
પુત્ર પુત્રી થવાના નિયમ. ૧૧. સમાગમો ખરે
વાસ્તવ અને ૧૨. અપ્રિયાર.

કિમ ૩૧. વાતો પાકા ગિટના પ્રથમાનો ૩૧.
૧. વૈનિકેટ વાદ. " જુગ સરસ્વતી શુંમારે "
ગોઝિય અને યોગ્ય મોડા હરેગેના ગાળીના પુ-
સ્તકોના પાંચેવી નમણે.

પ્રથમાવૃત્તિની થોડીજ નકલો બાકી છે !

વાર્તા વિનોદ

પ્રથમ દર્શન

“એકાવન વાર્તાઓનો અપૂર્વ સંગ્રહ”

કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ૦/-

આજસુધીમાં ગુજરાતી ભાષામાં પ્રગટ થયેલાં નાની એતિહાસિક અને બોધક વાર્તાઓનાં સર્વ પુસ્તકોમાં આની બરાબરી કરે એવું એકે પુસ્તક નથી. તેમાં “સ્થલેસ્થળે ભિન્નભિન્ન ભાષાઓના મહાકવિઓની પ્રસ્તાવિક ઉત્તમ કવિતા મૂકેલી છે, તેથી તેની ખૂબીમાં ઘણોજ ઉમેરો થાય છે.” આ પુસ્તક વિષે જાહેર છાપા અને એક વિદ્વાનોએ ઘણા ઉત્તમ અભિપ્રાય આપ્યા છે, તેમજ રાજ્ય રજવાડાઓમાં તેની એકતાને લીધે સેંકડો નકલો ખરીદાઈ છે.

આર્યોના સર્વોત્તમ નીતિશ્રંધ

“વિદુસ્નીતિ”નું કવિતારૂપ ભાષાન્તર.

રાંચલ ૧૨ પેજ ૧૫૦ પૃષ્ઠ કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ ૦/-

આ આર્યોના માનનીય અંધર્વિષ્ણુજીના પેદાશ વ્યાસ પોતેજ કરે છે કે “નીતિ કહેવાય એમાં

વિદુર સર્વોત્તમ છે." આ દિવિતાદિપ આપાન્તર
 " કવિ જીવરામ અન્નરામર ગોરે સરલ ગુજરાતી
 ભાષામાં સારા પરિચિત છદોમાં વાણુંવિત્તમ કહેવું છે."
 એમ વિદ્વાનોએ અભિપ્રાય આપ્યા છે. તથા મુખ્ય
 મહાકાવ્ય કેળવણી આપના નામદાર ડિરેક્ટર સાહેબે
 અને વડોદરા દેશી કેળવણી આપના મે. વિદ્યાધિ-
 કારી સાહેબે તે " સ્કૂલગ્રામલેરી અને છતામખાતે
 મંગુર " કહેવું છે. ચાર પ્રતે પોર્ટફોલ માફ, આડે
 એક પ્રત ભેટ. સામગ્રીમાં સાફ કમિશન મળશે. મુખ-
 ઇનાબુકમેલરોએ એની સંખ્યાઅધ પ્રતો ખરીદી છે.

કવિશ્રી ઉદયરામ કૃત

મોજદીન મેહેતાબ.

૬૬ સુપર રાયલ ટર પેજ ૬૪ પ્રજા, બીજી આવૃત્તિ.

આ નાની લિંદી દોહરા સાથેની ગુજરાતી ગવ-
 નાળી અગિ રસિક વાર્તાની બીજી આવૃત્તિ તદ્દન
 ગુજરાતી અક્ષરમાં ડૉચા એક પ્રમળપર વાળા સુધારા
 વધારા સાથે જાપાનમાં આવી છે. ચક્રાંતરી હિ.

ધોરીજ નકલો બાકી છે ! તાકીદે મંગાવો ! !

“ પાવાગઢ ”

ક્રિ. રા. ૦-૮-૦; પાંચ નકલે ૧ બેટ

અનેક ઐતિહાસિક સંબંધોવડે પ્રસિદ્ધ થએલા એવા પાવાગઢથી કોણ અજાણ્યું હશે ? જે સ્થાને સુધન્વાને હંસધ્વજે તેલકદમાં નાખ્યો, જ્યાં મહા-કાળી અને કાળિકાસંબંધે પતાકરોએળનો પરાવર્ય થયો. જ્યાં અકબરના પિતા હુમાયુએ લાલની મેળો મારી કિલ્લા ઉપર ચઢી તે સર ક્યો મોટો છંદ (હમોર) વર્તાયા છે. તે સંબંધે બે હજાર વર્ષના ઐતિહાસિક સંબંધ સમિલન કરી ગદ્ય-પદ્યમિત્રત ઉત્તમ આનંદમય રચનામાં છંદ-રાગ-મય મુગાપુરપથી મળતી વંશાવળીસહ પૃથુરાજ ચહુઆણુ અને પતાકરોએલ સુધી તથા તેના વંશના છોટાકિદેપુરના મહારાજ મોતીસિંહજી અને દેવગઢખારીઆના મહારાજ આનંદસિંહજી સુધીની વંશાવળીસહ મુદ્રાંકિત થએલું છે. ૬૬ પેઠી ૧૨ પેજ એજ ૧૨૧૧ ફામ.

અમદાવાદ.	{	રમી પ્રસિદ્ધ કર્ના હમરેવાસી
“આયોધ્ય” પ્રેસ.		છગનલાલ દાદગલાઈ કિલેદી.
		મેનેજર સરસ્વતી મુંગાર એલિસ

ગુજરાતી બાપામાં પિંગળશાસ્ત્રનો

આપૂર્વ અને ઉપયોગી ગ્રંથ

મગવત પિંગલ.

મુળ મંત્ર આ ઉત્તર ૮૭૭ કૃત દિ'દીમાં તેની 'દવિ ૭૫૫ન'

કૃત સ ગ્રંથ મુદ્રાસાધાણી વિગતવાર ગુજરાતી

રીક્ષા આપે કિ મત રૂ. ૧-૦-૦ (પારટેન્ક ૦)

આજ સુધી ગુજરાતી બાપામાં પ્રગટ થયેલાં પિંગળોમા ન જણાયલા એવા સંખ્યાગ્રંથ તથા મુદ્રાસા આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવ્યા છે. બીજાં ગુજરાતી પિંગળોમાં જેમ વર્ણ અને માત્રાનું સંખ્યા, પ્રસ્તારાદિ એ રીતનું ગણિત આપેલું છે, તેમ આમાં એ જે કિપરાત ત્રીજું ગાહાનું સંખ્યા, પ્રસ્તારાદિ ગણિત વણા વિરતાર અને મુદ્રાસાથી આપ્યું છે. વળી હંદોનાં ઉદાહરણોમાં સ્ત્રીકૃષ્ણના પુત્ર શાંભે, દુર્યોધનની પુત્રી લક્ષ્મણાનું હરણ કર્યું તેની મળગ કથા વર્ણવી છે. એ સર્વ બિના ધ્યાનમા વેતો આ અમૂલ્ય ગ્રંથ દવિઓ અથવા કાવ્યશા-

અના શોખિનો અને અવ્યાસીયોને ઘણોજ ઉપયોગી છે.

આ પુસ્તક સુખમ ઇલાકાના કેળવણી ખાતાના નામદાર ડિરેક્ટર સાહેબે તથા વડોદરા કેળવણી ખાતાના મે. નિધાધિકારી સાહેબે સફલ લાયસેરી અને ઇનામ ખાતે મંજૂર કર્યું છે.

જાણીતા કેરળી વિદ્વાન

રા. રા. સચ્ચિદનાભાઈ નાનજીઆણીકૃત

સુખસન્માગ.

કિંમત રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ ૦) =

સાઠી બાળમાં વ્યવહારિક દૃષ્ટાંતોવડે સરળ તત્ત્વજ્ઞાનનો ખોષ આપનાર અને જેમાં વ્યવહાર અને પરમાર્થ બંનેનું જ્ઞાન મળે એવું “ સસારના બોમિયા ” રૂપ પુસ્તક આવું ખીલું કોઈ નહિ હોય. કદ કેમી ૪૦ ફોર્મે, ઉત્તમ ઓલકાગળપર સુંદર મોટા અક્ષરની છપાઈ, સળંગ છીંટનું પાકું પૂઠું.

આ પુસ્તક ગાયકવાડ સરકારના કેળવણી ખાતાએ સાળાઓનાં ઇનામ અને સાગરેડીઓ ખાતે મંજૂર કર્યું છે.

પ્રસિદ્ધ બંગાળી બાબુ રાંભેશચંદ્રદત્તપ્રશિત

માધવી કંકણ.

આ મિ. નારાયણદાસ દંકકુરુદત્ત બાપાન્તર ધાણું
ગરબ અને અસરદારકહે, આ ઐતિહાસિક નૌવેલનો
માવજામ સબ્યના વખત સાથે સંબંધ છે, અને
તેમાં ઘણા બલુવાળેગ અગત્યના બનાવોનું કિદ્દ
બાપામાં વર્ણન કરેલું છે. આ ગ્રંથ “સરસ્વતી
શુભા”ના આલોકેને સવત ૧૯૫૯ ની સા-
લની ભેટ” આપવા માટે તૈયાર થયો છે.

આગળથી આલોક ગ્રંથ નામો નોંધાવનારને રૂ. ૧,
પાછળથી રૂ. ૧૫; પોસ્ટેજ ૦) =

કચ્છના જાડેજા કવિ શ્રી ઉત્તડણ કૃત

સ્વશવોદુમારી

ગદ્યપદ્યાત્મક હિંદુસ્તાની વાર્તા.

બીજી આવૃત્તિની ઘટાડેલી કિંમત રૂ. ૦-૮-૦

આ વાર્તા કચ્છ દેશમાં ઘણી પ્રસિદ્ધ અને લોક-
પ્રીય છે. એનું ગદ્ય પણ કાવ્યરૂપ છે, અને કવિ
તાનાં પ્રયોગમાં સંપૂર્ણ અર્થ આપેલો છે. પૂરતા
આલોક થયે બીજી આવૃત્તિ તરત બહાર પડશે

કવિ જીવન કૃત

પ્રેમપંચોતરી

આ પ્રેમવિખ્યાનો કવિતારૂપ નિવંધ ઘણી સિ-
ચી બાપમાં, જગપ્રસિદ્ધ પ્રેમી દર્પાતઓનાં દ-
ષ્ટાંતોથી ભરપૂર અને જુગ્મ્સાગર કવિતામાં રચા-
યેલા છે. કવિતામાં બહુધા સંવેદના-દેવિજય વ્રત
છે. “પ્રેમ શબ્દ પર મંથ રચેલા,” એવા વિવાદપર-
થી જાની રચના થયેલી છે. એની પહેલી આ-
વૃત્તિ માત્ર એક માસમાં ખપી જતાં દાલ વા-
નનાર માગણી થવાથી આ “બીજી આવૃત્તિ” ઘણા
સુધારા વધારા સાથે છપાય છે. ઘટાડેલી કિં.ર. ૦)જી

કવિ જીવન કૃત

કાવ્ય કળાધર

કળા પહેલી

કદ ઉંચી ૧૨ પેજી લગભગ ૧૦૦ પૃષ્ઠ, કિંમત રૂ. ૦૫
એમાં વિવિધ વિષયોપર રચાયેલી અને ભિન્ન
ભિન્ન માસિકોમાં પ્રગટ થયેલી જીવરામ અજર-
મર, ગોરુ કુરુ કવિ જીવનકૃત સંખ્યાબંધ શૃંગાર,
વીર, શાંત, વગેરે રસોમાં રચાયેલી કવિતાઓ છે.
સ્વર્ગવાસી કવીશ્વર શ્રીદલપતરામ ડાહ્યાભાઈએ
આ પુસ્તક વિષે લખેલા કૃત્યો અનિપ્રાય આપ્યો છે.

કચ્છના જરેજી કવિ શ્રી ઉત્તમદાસ કૃત.

મેઘાદમ્બર.

“ખીજી આદતિ”ની ઘટાડેની કિમત રૂ. ૦-૪-૦

પહેલી આદતિમાં આની ટીકા પદ્યાત્મક હતી, તે આમાં અઘમાં કરી છે, અને સર્વે જાણતના વિગતવાર ખુલાસા આપ્યા છે. એમાં “વરસાદનું ભવિષ્ય જોવાની સંકડો યુક્તિઓ ખતાવેલી છે.” જે માણસો તેનો અનુભવસહિત અભ્યાસ ને અવલોકન કરે છે તે એ જાણતમાં ઘણું જનશુભા સમય સાચ છે.

અતિ અદ્ભુત ડિટેક્ટીવ નાવેલ.

સાત ખૂન.

અંગ્રેજી રાજ્યની સરકારમાં ફિલ્મીશહેરમાં થયેલાં સાત ખૂન એક ચાલાક ડિટેક્ટીવ અમલદારે કરી યુક્તિ, સાહસ, અને વિગતથી પકડ્યાં છે. તેનો આ આખેલું જિતાર છે. આ પુસ્તક “સરસ્વતી શૃંગાર” પુસ્તક ખીજના આલોકને ભેટ આપવામાં આવ્યું હતું. તેની યોડીજ નકલો બાકી છે. કદરોયલ ૧૬ પેજ ૧૨૦ પૃષ્ઠ. કિં.રૂ. ૦-૮-૦

સુનીતિદર્શક-નાની વાર્તાઓનું પુસ્તક.

હિકાયતે લતીફ

૬૬ મોટા ચોપલ ૪ ફોર્મ, કિંમત રૂ. ૦-૪-૦

આ અંગ્રેજી હાઈસ્કૂલોમાં ચાલતા ફારસી નીલિ અથવા ગુજરાતી ભાષાન્તર છે, તેમાં દરેક વાર્તા નીચે તેના સાર આપેલો છે. હાલ થોડા વખતથી ગુજરાતી શાળાઓના “વગરધોરણ”માં મુખ્ય મહેતાજીએ વાર્તાઓ શીખવવાનો હુકમ થયો છે, તેમને આ પુસ્તક ઘણું ઉપયોગી થશે. મુખ્ય ધલાકાના કે-ળવણી ખાતાના નામદાર અધિકાર સાહેબે તથા વડોદરાના મે. વિદ્યાધિકારી સાહેબે “સ્કૂલ લાયબ્રેરી-અને ઇનામ ખાતે મંજૂર” કર્યું છે.

ઉપલાં સર્વ પુસ્તકો

“સરસ્વતી સંગ્રહ” ઓફિસ બુક્સ,
એ સરવાળે તથા અમારા બીજા એજન્ટ પાસેથી
રોકડો કિંમતે કિંવા બી. પી. બુકપોસ્ટ મંગાવવાથી
મળશે.



પરના આલોકે થયે જઘની બહાર પડશે !

ચૈતન્ય શક્તિ. (Vital Force.)નું

શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાન્તર,

પ્રથમથી આલોકે થનાર પાસે ફા.૧, પાછળથી ફા.૧૫.

આ “લક્ષ્મ” ના પુસ્તકના રચનાર પ્ર. સાત મ. ગિતિકવિનાશાન્તી હાકર આર. બી. ડી. વેલ્સનો અને કિપ્પોની, વિશ્વાપદાન્ક અને જર્મનિયાત શાન્તીય પથ છે. અને તે “લક્ષ્મ”ના પુસ્તકથી પહેલાં તેણે રચેલો છે. કેટલાકના માનવા મનુષ્ય તે “લક્ષ્મ”નો પહેલો ભાગ છે તેમાં કેટલાક ગુણ જોનાં કારણ, લક્ષ્મ અને વિશ્વ વ્રણી કનક ગીતે પતાવેલાં છે. આ ગ્રંથ દરેક શુદ્ધિશાળી આ પુસ્તકને તથા આજ કરીને દેશી વૈદ્ય અને હાકરોને તો અવશ્ય અવલોકન કરવા યોગ્ય છે આલોકે થવા કનકનારે કનક બુદ્ધ “સરસ્વતી શૃંગાર” આક્રિતમાં પોતાના પુસ્તક સરનામા અને ચોક્કસ દેશાણા આવે લખી જણાવ. તથા અથ બહાર પડતાં સૂચીની મુદતમાં તેમના સરનામાની દેર બદલી આવે તો તે પશ્ચ એક કાંઈથી લખી જણાવવું.

આડત અને કમિશન.

જુજ “સરસ્વતી શુગાર” ઓફિસ, આગસ્ટાર
વ્યાપારિયોના જંગલ નાલ યોગ્ય મિશન ત્રણ
વેગી આપશે તથા વેગલના મલના નાના નામોદે
તમના માલકાને મોકલા આપશે. નાટે ૬-૭ અને
જેનેને પુસ્તકો કિવાળા વગરે માલ ૫ એવરની
જરૂર હોય, તેમણે મ.જુ માર્ગકના અધિકારીને અને
માલિકને નામે પત્ર જવલાર ચલાવવા.

અમારા કોષ પશુ પુસ્તકની ૪ પ્રત એક પાકી-
ટમા મંગાવનારને પોસ્ટલ માલ, આડે એક પ્રત
બેટ, ૧૦ પ્રતે ૧૫ ટકા, ૨૫ પ્રતે ૨૦ અને ૫૦
કે તેથી વધારે પ્રતો મંગાવનારને ૨૫ ટકા કમિ-
શન આપવામાં આવશે.

“સરસ્વતી શુગાર”ના આહકોને “ખાસ લાભ.”

જેના અમારા માલિક “સરસ્વતી શુગાર”ના આહક
હશે, અને જેમણે ચાલતી સાલનું લવાઈમ મોકલી
આપ્યું હશે, તેમને અમારું કોષ પશુ પુસ્તક
(એક નકલ મંગાવશે તેપણ) ૨૫ ટકા કમિ-
શન આપવામાં આવશે.

કેન્ડ-જુજ } હવરામ અજરામર જોર
“સરસ્વતી શુગાર” } “સરસ્વતી શુગાર” ના
આહક. } અધિકાર અને માલિક.

“સરસ્વતી સંગાર” ઑડિસનાં પુસ્તકો.

ક્રમ	પુસ્તકનું નામ છત્યાદિ	કિંમત	પોસ્ટેજ
		રૂ. આ. પા.	
૧	વિદુરનીતિનું કવિતા૩૫ આધાન્તર*	૦-૧૦	૧-૦
૨	વાર્તાવિનોદ પ્રથમ દર્શન.	૧-૮	૨-૦
૩	સુખ મનમાર્ગ+	૧-૪	૨-૦
૪	ભગવત પિંજળ *	૧-૦	૧-૦
૫	લક્ષ્મી (નવી આવૃત્તિ.)	૦-૧૨	૧-૦
	પાકા ગિલ્ટના પૂઠાની.	૧-૦	૧-૦
૬	માધવી કંકણ (નૌવેલ)	૧-૪	૨-૦
૭	સાત પુત્ર (ક્રિટેક્ટીવ નૌવેલ.)	૦-૮	૧-૬
૮	પ્રેમ પંચોતરીન (ખીજી આવૃત્તિ)	૦-૩	૦-૬
૯	કાવ્ય કળાધર કળા ૧ લીન	૦-૮	૦-૬
૧૦	મેઘાડમ્બરન (ખીજી આવૃત્તિ)	૦-૪	૦-૬
૧૧	મોજીદીન મેહેતાબ (ખીજી આવૃત્તિ)	૦-૩	૦-૬
૧૨	મુશ્મો કુમારી. (ખીજી આવૃત્તિ)	૦-૮	૧-૦
૧૩	લિલાયતે લતીફ*(નાની વાર્તાઓ.)	૦-૪	૦-૬
૧૪	ઉદો અને હોથલ (નવી આવૃત્તિ.)	૦-૮	૧-૦
	પાકા ગિલ્ટના પૂઠાની.	૦-૧૨	૧-૦
૧૫	દાસબાઈ સ્તોત્ર.+	૦-૨	૦-૬
૧૬	“સરસ્વતી સંગાર” પુ. ૧ હું ગાંધેલું	૩-૦	૧-૦
૧૭	પુરબું ”	૨-૮	૩ ૦

મળવાનાં ઠેકાણાં:-અમદાવાદ-મેસર્સ ચિન-
નલાલ ચૂનીલાલ એન્ડ કં. “ આર્યોદય ” પ્રેસ
પ્રિન્ટિંગ (સોલએજન્ટ), ખુકસેલર મહાદેવ રામ-
ચંદ્ર જાગૃદે; મુંબઈ-પંડિત જ્યેષ્ઠરામ મુકુંદજી;
સુરત-ખુકસેલર-પાલુભાઈ ઇચ્છારામ; વડોદરા-
જાણીતા ખુકસેલર; રાજકોટ-ખુકસેલર બહેચર-
ભાઈ મેઘજી; માંડવી (કચ્છ)-નાગોરી ચાંપસિંહ
ખીમરાજ અને મુક્તા કરીમજી; ઝાંઝિઆર-મિ.
લાલજી જ્યેષ્ઠરામ મહેતા (કાસમભાઈ કરિમાણીની
પેઢી પર.) જુજ મેસર્સ વાપજી શિવરામ એન્ડ કં.
પતી તથા અમારી ઑફિસ.

કચ્છ-જુજ
“ સરસ્વતી સંગાર ”
પ્રિન્ટિસ. } જીવરામ અજસમર જોર.
અધિપતિ “ સરસ્વતી સંગાર.

આ હોટમાંનાં (*) આવી નિશાનીવાળાં મુસ્તકો
મુંબઈ ઇલાકાના સરકારી કેળવણી ખાતાના મે. ડિરે-
ક્ટર સારંગ તથા વડોદરા સ્ટેટના મે. વિશ્વવિકાસી સાહે-
બના દેખે અને (+) આવી નિશાનીવાળાં માત્ર વડોદરા-
ના મે. વિશ્વવિકાસી સાહેબે “ઈનામ અને સ્કૂલ લાય-
બ્રરી માટે મંજૂર ” કરેલાં છે.

ગુજરાતી ભાષાના સાહિત્યનું

આત્મતમ નાસક શોષાનનું

સરસ્વતી શંગાર.

વાર્ષિક મુદ્રા ૩. ૨૦; પોસ્ટેજ (દિલ્હી) માફ.
 એના નામ પ્રમાણે વિવેચના હમેશાં આલુ આવે છે:
 એક કચ્છી સાહિત્યવાળી આનેક નિકાસા “હાલ રા-
 સમ્પાદન પુનુ” આલેછે; એક આલેછે ઉત્તમ વાર્તાનું પ્રા-
 પાતર (કિલ્કડીવસુ ડાટર), એક તત્ત્વગતનના કોષ
 અંથ (પારસભાગ), એક કાવ્યશાસ્ત્રનો અપૂર્ણ
 અને અલબ્ધ અંથ (કવિપ્રિયા), એક રસ
 (નાયકાભેદ)નો ઉત્તમ અંથ (રસરાજ), મ-
 ભાદિ ઉપગ્રંથ છૂટક વિવેચના, મનામની કવિતાઓ,
 વગેરેથી ભરપૂર દર માસે મોટાં શોયલ ૪ ફોર્મે-૩૨
 પૃષ્ઠ. જેઓને નમૂનો જોવાની ઇચ્છા હોય તેમણે)ના
 આનાની ટિકેટ ખીડવી.

ભુજ.

“સરસ્વતી શંગાર”

આદિસ.

જીવરામ અજીરામ ગાર; }
 આધિપતિ અને આપક.



